

EESTI KIRJANDUS

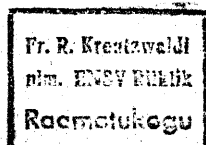
EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

IX

J. AAVIK: KÕIGE SUUREM GERMANISMUS EESTI
KEELES. — V. GRÜNTAL: EESTI ASUNDUSED
LÄTLASTE SEAS. — KIRJANDUSLIK ÜLEVAADE:
V. GRÜNTAL, JUHANI AHO, ÜKSI. — JUHAN
LIIVILE AUUTASU — EESTI KIRJANDUSE SELTSI
PROTOKOLLID 1912, 33—48

TOIMEKOND: V. GRÜNTAL, J. JÕGEVER,
A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, J. LUIGA,
W. REIMAN, J. TÕNISSON

SEITSMES AASTAKÄIK 1912

TRÜKITUD „POSTIMEHE“ TRÜKIKOJAS — TARTUS, 1912

Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed

unte liikmete ja aastamaksude ja kunkirja „Eesti Kirjanduse“ tellimiste vastuvõtmiseks :

- Alistes : kooliõpetaja P. Kiwirist.
Amblas : köster K. Preisberg.
Aseris : vabrikametnik J. Einberg.
Audrus : kooliõpetaja H. Kotkas.
Friedrichstadtis : kooliõp. M. Okas.
Gatshinas : õpetaja O. Palsa.
Haapsalus : organist A. Tamberg.
Helmes : kooliõpetaja A. Krimm.
Helsingis : õp. A. Nigol.
Iisakus : köster R. Hansen.
Jamburis : õp. J. Treumann.
Kadrinas : wallakirjutaja A. Krimm, Undlas.
Kambjas : õpetaja F. Ederberg, üliõplane Jaan Sossi.
Karksis : vallakirjutaja J. Ilwes.
Karulas : kooliõpetaja A. Anton.
Keilas : õpetaja J. Kukk.
Keenis : mõisapidaja J. Grünberg.
Kiiewis : O. Jankowitz.
Koerus : kooliõpetaja J. Sõster.
Kolga-Jaanis : õpetaja W. Reiman.
Kõpus : wallakirjutaja A. Lorits.
Krimmis : kooliõp. Aug. Luukas.
Kursis : kooliõpetaja M. Ulk.
Laiusel : kooliõpetaja J. Riomar, õp. J. Kõpp.
Mii tavis : Dr. M. Ostrow, Лигейная 14.
Moskvas : J. Boesberg, Брюсов. пер. д. Ермакова, кв. 29.
Mõisakülas : raudteeam. W. Sumberg.
Mustvees : T. Wapper.
Narvas : kooliõp. J. Speek, õp. J. Jalajas, kaupmees W. Otter, arvepidaja J. Schulbach.
Nõos : õpetaja M. Lipp.
Otepääs : vallakirjutaja G. Wulff.
Paides : J. Gustel.
Palamusel : pr. Helene Warik, Kuremaal.
Palmsis : vallakirjutaja H. Mühlbach.
Paistus : õpetaja J. Bergmann.
Pärnus : Dr. S. Talwik, raamatukaupm. J. Karu ja A. Küng.
Peeterburis : kooliõpetaja T. Riomar, Офицерская 54, raamatupidaja M. Jaakson, „Põhja Wastast. Kredit-Ühisuses“, В. Конюшен. 10 „Ühiselu“ raamatukaupluses A. Einer, Офицерская 5, raamatukaupmees K. Leoras, Невский пр.
Pihkwas : Dr. G. Reimann.
Pillistveres : Dr. J. Loorberg, õp. B. Steinberg.
Puhjas : õpetaja J. Walk.
Pöidel : õpetaja C. Sitska.
Põltsamaal : köster H. Leppik.
Põlvas : kooliõpetaja J. Kala.
Rakveres : raamatukaupm. P. Erna, kooliõpetaja J. Seljamaa.
Rannus : köster J. Kompus.
Raplas : õpetaja J. Liiw.
Räpinas : kooliõpetaja H. Heering Meeksis, kaupmees S. Keerd.
Riias : vannutatud advokat J. Jaakson, Paulucci uul. 3, üliõpl. M. Raud, C. Lokko, üliõpl. W. Kurg.
Rõuges : kooliõpetaja A. Assor.
Samaras : Joh. Liiwe.
Simunas : köster E. Peterson.
Suure-Jaanis : köster H. Kapp.
Tallinnas : kooliõpetaja Ch. Brüller, raamatukaupm. A. Busch, „Päevalehe“ toimetaja G. E. Luiga, kassahoidja abi, A. Rüütel.
Tapal : provisor A. Thomson.
Tarvastus : köster D. Birkenhath ja vallakirjutaja P. Kuusik.
Toris : kooliõpetaja A. Kalbus.
Tormas : köster G. Kommusaar.
Türi vabrikus : J. Strandberg.
Valgas : kooliõp. H. Einer ja P. Einer.
Vaivaras : kooliõpetaja K. Pastak.
Väike-Maarjas : kirjanik Jakob Liiw.
Vändras : õp. J. Nudi, E. Rungi.
Viljandis : notarius G. Seen ja Fr. Roosmann.
Võrus : notarius R. Gabrel ja kaupmees J. Mõttus.

„Eesti Kirjanduse Seltsi“ liikmemaks on 2 r., vallakooli õpetajatele 1 r., eluaegne liikme maks 25 r.

Kõige suurem germanismus Eesti keeles.

Võhiku naivsus keele asjus on suur. See on sage-
dasti määratu. See on fatalne. Iseäranis tuleb see meil
nähtavale, kus alles kujunemata keel selleks palju mahti
annab. See avaldub peaasjalikult ses, et alati vähem täht-
said asju märgatakse, pisiklaste küsimuste kallal nokitse-
takse, üksikute sõnade hõlmast kinni haaratakse, kuna üle-
üldisemad, tähtsamad, olulisemad nähtused kahe silma
vahele saavad jääda. Nii teevad meil need, keda keel
huvitab, enamasti õigekirjutuse ja üksikute sõnavormide
küsimustega tegemist, selle üle pead murdes, kas kirjutada
,hea' või ,hää', ,pää' või ,peal', ,kenasti' või ,kenaste',
,höel' või ,öel', ,au' või ,auu'. Kuid palju hädaohtlikumad
ja tõsisemad morfoloogia ja süntaksi korratused võivad
rahulikult edasi elutseda; need ei sünnita neile vähematki
peavalu. Neid ei nähta lihtsalt; nende kohta ollakse värvi-
pime. Ja mis germanismustesse puutub, siis äratavad
tähelepanekut ja erutavad meeli üksikud sõnad ja mõned
käega katsutavad ja värskelt tarvitatud saksapärased kõne-
käänud ja ütlemiseviisid. Ollakse sõnade vastu, millest
teatakse, et nad on Saksa keelest pärit. Nad tunduvad
veel iseäranis põlgusevääriliselt, kui neid peaasjalikult
vähem haritud või vähem lugupeetud inimesed, näit. köögi-
tüdrukud, kadakasaksad, teenrid omas kõnes tarvitavad.
Sõna ,pekker' on hirmus, sest et teatakse, et ta Saksa
keelest tuleb ja et teda „kadakate“ suust kuulub; ,pagar'
selle vastu on sula-eesti sõna, sest et ei teata, et ta Rootsi
keelest on laenatud, kus ta ,bagare' kõlab. ,Uuri' eest
hoiavad mitmed ja ütlevad ikka ainult ,kell', sest nad
oskavad Saksa keelt, kuna nad aga südame rahuga võivad
lausuda: ,selle eest seisan mina hea' (dafür stehe ich gut),
sest et see süntaksilise germanismusega nii silmapaiste

ei ole. Katsugu kord keegi üht ainust Saksa sõna Eesti keele „laenata“, olgugi see kui paratamata tarvilik tahes, kohe on hädakisa lahti: keele solkimine ja saksastamine. Selle vastu aga võib lugemata hulk Saksa keele eeskujul loodud ja sellega ka saksikuid sõnu ning kõnekäändusid meie keeles julgesti täieõigusliste kodanikkudena elutseda, — kellelgi ei ole nende kohta midagi ütlemist. Niisugused on näit. mõõduandev (massgebend), loomutruu (naturgetreu), ajakohane (zeitgemäß), ja iseäranis niisugused Saksa eeskujul ühendatud sõnad: väljaminek (Ausgabe), väljarääkimine (Aussprache), überpanek (Übersetzung), ette võtma (vornehmen), ettevaatlik (vorsichtig), ette tulema (vorkommen, tähenduses ‚juhtuma‘), välja nägema (aussehen), järele andma (nachgeben), järele tegema (nachmachen), järele aimama (nachahmen, õiguse poolest sõnade ‚ahnen‘ (aimama) ja ‚ahnen‘ ärasegamise läbi tekkinud). Kõnekeeles lähevad mõned veelgi kaugemale ja ütlevad ‚sisse nägema‘ (einsehen), ‚sellega ma ei lähe sisse‘ (darauf gehe ich nicht ein). Soome keel on kõik niisugused sõnad omal ajal armuta välja ajanud ja nende asemele ühtlased, mittekokkupandud sõnad soetanud; ning seal on keeleinstinkt niisuguseks kujunenud, et esimesed täitsa võimatud tunduvad. Ja süntaks, — mis keele iseloomu ja hingeelu moodustamises sagedasti veelgi tähtsamat rolli mängib, — on meil kirjakeeles Saksa mõjust kuni üdini läbi vettinud. Ja isegi rahva keelegi on see mõju ulatanud. Sest suur hulk verbiide reksionisid, on Saksa liistude järele tehtud. Seda on enamasti kõik meie postpositsionalised reksionid sõnakeste abil: sisse, järel, peale, juures, juure, ümber, üle, all: Jumala sisse uskuma, kellegi peale lootma (auf jemand hoffen), millegi peale mõtlema, millegi järel lõhnama (nach etwas riechen), millegi juures kahtlema (an etwas zweifeln), millegi all kannatama, millegi peale uhke olema (laufen etwas stolz sein), millegi üle naerma (über etwas lachen) j. n. e. Soome keeles, mis enese omapärasuse eest enam on hoolitsenud, oleksid need konstruktsionid midagi koledat; seal saadakse niisugustel kordadel ainsate kaasustega läbi. Kuid meie keele on nad sel määral sügavale juurdunud, et meie nende saksapärasusest vaevalt enam teadlikud oleme; eestisemad ütlemiseviisid tundukid suuremale osale nüüd päris võõrad ja võimatud. Ja ühtegi lehekülge ei saaks me enam ilma nende germanismusteta kirjutada. Viie-kuuekümnne aasta eest aga, siis kui kirja-keel veel kujunemas oli, oleks kergesti võimalik olnud nende asemele eestilisemad reksionid võtta, nagu seda

Soome keeles sel ajal tehti. Kahjuks aga puudus meil selleks siis tarvilik arusaamine ja tahtmine. Nüüd on see meil muidugi juba hilja; suuri ja põhjalikka muutusi ei saa enam läbi viia. Siiski võiks detailides katsuda päästa, mis päästa veel võimalik. Nii võiksime õige hästi ja ilma suurema revolutsionita ülemal antud senini valitsevate konstruktsionide asemel hakata eestilisemalt ütleva: Jumalasse uskuma (mitte: Jumala sisse), midagi ehk millestki lõhnama (mitte: millegi järel), milleski kahtlema, millestki ehk millegi käes kannatama, millestki uhke olema, millelegi naerma (nagu Soome keeles „nauraa jollekin“).

Mis sõnalistesse germanismustesse puutub, nagu „mõõduandev, ettevaatlik, väljaanne, väljaminek“, siis ärgu arvata, et ma nende vastu vaenulik olen ehk tahaksin neid keelest välja aetuna näha. Suure hulga juba keele juurdunud sõnaliste germanismuste vastu ei tarvitse enam midagi olla; need on kasulikud ja otstarbekohased ning meile tooks asjata vaeva ja energia kulutust, nende asemele hakata uusi sõnu looma. Üksikud võõrad või võõraste eeskujul moodustatud sõnad ei ole keele omapärasusele kaugelt nii kardetavad kui võõrapärasused lauseehituses ning süntaksilistes peensustes. Süntaksilised barbarismused ei riku mitte üksi keele omapärasust, vaid nad on harilikult ka kasutumad, otstarbetumad; nende asemel võiksid väga hästi omad iseäraldused olla. Ja nende vastu oleks pidanud omal ajal kõige suuremat sallimatust üles näitama, nagu seda soomlased on teinud. Meie keele ilu ja omapärasus oleks selle läbi ainult võitnud. Kuid ka nüüdgi ei ole see puhastuse töö oma üksikuis nähtustes veel mitte hoopis hiljaks jäänud.

*

Peale ülemal esitatud germanismuste on veel üks olemas, mida ma kõige suuremaks, kõige valdavamaks ning kõige fatalsemaks pean, sest et ta üksi jätkub meie keelele saksapärasest maiku ja iseloomu andma. Imestama peab, et selle sissetungimist omal ajal sugugi ei osatud tähele panna ega talle aegsasti tõkkeid teha. Kuid mis me muidu imestame, on ju meie keel saanud nii „vabalt“ edeneda ja areneda kui ta tahtis. See germanism on — sõnade kord ehk järjestus. See on läbi ja läbi saksik ja Saksa keele mõjul kujunenud, nagu see alamal selgub. Ja sellele ongi käesolev kirjutus pühendatud.

Milles seisab see saksapärane sõnade kord? Üleüldiselt selles, et teatud lause osad (sõnad) lause lõppu asetatakse. Pealauseis sünnib see prädikadi nomeni ja täiendusega (substantiv, adjektiv, partitsip, infinitiv, adverb); näit.: minu sõber oli sel ajal linna rikkama kaupmehe juures alles kontorikirjutajaks; see vaene inimene on kõigist oma läbielatud viletsustest ja raskustest hoolimata ometi oma vendadest palju õnnelikum; tõuline tuimus ja pikaldane iseloom on Eesti rahva kulturalisele edendamisele kõige suuremaks takistuseks olnud; meil ei taheta kuidagi veel keele küsimuse tähtsusest aru saada; mitmed Eesti haritlased näivad tõsiselt radikalse ja järjekindla rahvuslase vaimu puudusel oma prouadega Saksa keelt kõnelda; meie haritlaste perekondade saksanemisest ja veneemisest paistab meie rahvusliku mõtte jõuetus ning järjekindlusetus välja. — Rippuvis lauseis viiakse ka veel n. n. verbum finitum lause lõppu, näit.: kes võib seletada, miks meie kuulsad Eesti elu edendajad oma perekondades Eesti keelt ei kõnelenud? Kui prädikadil veel oma täiendus, siis on see vahenditult verbum finitumi ees, näit.: Huvitav oleks statistiliselt teada, kui palju Eesti „haritlased“ sakslasi ja venelasi „sünnitanud“ on; kust see tuleb, et naesterahvad kergemini oma rahvusest loobuda võivad? — Kui ühest infinitivist teine oleneb, siis järgneb esimene viimasele, näit.: veel nüüdsel ajal võivad mitmed eestlased oma emakeelt rääkida häbeneda. Teistes keeltes on see ümberpööratud: „häbeneda rääkida“, ja see on ka loogilikum.

Need on peajoontes saksapärase sõnade korra iseloomulikud iseäraldused; detailisid ei hakka me puudutama. Nimetada vaja veel aluse (subjekti) paiga vaheldavuse nähtust prädikadi liikumatuse tõttu, mille copula või verbum finitum ikka teisel kohal peab olema; ta on siis enne subjekti, kui esimesel kohal mingi muu lause liige (määrus, sihitus) leidub¹⁾. Kuid see nähtus on ka muilegi Germani keeltele omane, nii et seda spetsifiliselt saksapärasuseks ei või pidada.

Neist peaseadustest järelduvad kõik üksikud juhtumised, kõik niisuguse sõnade korra võimatud ja naeru-

1) Näit.: „mu sõber tuli eile õhtu ühes oma vennaga meie külasse“; aga: „eile õhtu tuli mu sõber...“; ehk: „ühes oma sõbraga tuli mu sõber...“; ehk: „meie külasse tuli mu sõber...“; sest harilikult ei öelda kirjakeeles mitte: „eile õhtu mu sõber tuli ühes oma...“

väärilised monstrositeedid, üksikute lause osade eemalekiskumine, ärakatkestamine, kogu see lausete sahtlite taoliselt üheteise sisse asetamine (Schachtelstellung), mis sünnib, kui need reeglid järjekindlalt läbi viiakse. Seame siin prooviks niisuguse sõnade korruga periodi kokku: ,kui ma omalt sõbralt, kes eileõhtuse rongiga lähemast linnast tagasi tulnud oli, teada saanud olin, et meie ühine ettevõte, milleks me suure rahasumma kaalu peale pannud olime, jõudsasti edenema hakkas, siis otsustasin mina esialgu kõike muud tööd kõrvale jättes end kogu jõuga ainult sellele uuele tegevusele, mis juba paar aastat minu armsam unistus olnud on, pühendada'. See on siin natuke küll liialdatud, sest niisuguseid lauseid leidub harva. Kuid seda võib konstrueerida; siin ei ole ühtegi viga; reeglite järele tuleb nii välja; Saksa professorite stiilis esineb neid harilikult. Selle lause taolisi üksikuid osasid näeme allpool kirjanikkude poolt tõesti moodustatuna.

Kuid kas on niisugune sõnade kord meil tõesti Saksa keelest saadud? Vahest ei olegi see mingi germanismus, vaid on Eesti keeles iseenesest, spontanselt nii kujunenud, trööstivad endid mõned. Seda oletada, oleks aga enesele asjata ja lapsikuid illusionisid teha. Et see on Saksa kultura pärandus, ses ei ole ühtegi kahtlust. See on kindel, see on silmanähtav. Kui Eesti keel oleks saanud omapead edeneda, kui ta arenemine mitte Saksa keele mõju all ei oleks sündinud, siis oleks ta kahtlemata teistsuguse sõnade korra välja töötanud. See oleks vahest umbes niisugune kui praeguse Soome keele oma. See ei tähenda siin midagi, et praeguses rahvakeeleski saksapärase sõnade korra kohta nähtusi märkame. Nagu juba tähendasime, on Saksa mõju ammusest ajast rahvakeele ulatanud; fraseologia, lauseehitus ja üleüldse süntaks paenduvad palju kergemini võõra mõju alla, kui morfoloogia, mis on nagu kindlam ja konkretilisem element keeles. Kui juba ka kõige kaugemis kolkades lonkab see jäme germanismus „saab tehtud“ (*pro* tehakse), miks siis ka võõras sõnade kord ei oleks pidanud sinna olema jõudnud tungida? Rahvas räägib küll: ,pean nüüd varsti minema hakkama'; ,ei tea, kas peremees eile juba linnas käis'. Kuid rahvas kõneleb ka: ,pean nüüd varsti hakkama minema'; ,ei tea, kas peremees käis eile juba linnas'. Üleüldse on lihtsas ja harimata rahvakeeles sõnade kord palju heljuvam ja vähem kindel kui haritud kirjakeeles; ja esialgsis keelis võis see veelgi ebamäärasem olla. Seda tõendavad koguni nii haritud vanema kultura keeled kui vanade greeklaste ja roomlaste oma, kus sõnade

kord päris pööraselt, fantastiliselt heljuv ja segane on. Kuid samuti nagu iga kulturanähtus püüdu korralduse ja reguleerimise poole avaldab, nii pidi ka sõnade kord modernide kulturarahvaste keeltes end äärmiselt fikseerima. Ja me leiamegi seda nii olevat samast Ladina keelest põlvenenud Romani keeltes. Üheski keeles, ei Romani, Slaavi ega Germani (peale Saksa keele) aga ei ole moodustunud niisugust sõnade korda, mis praegu Eesti kirja-keelele on omaks saanud. Sellepärast on vähe tõenäitlik, et Eesti keel sinna oleks iseenesest jõudnud, olgugi et oletatakse alg-Soome keelel mingi kalduvus olnud verbi lause lõppu paigutada. Kui Eesti keel oleks saanud, kordan veel, ilma Saksa mõjuta edeneda, siis oleks ta välja töötanud peaaegu sarnase sõnade korra, mis kõigile Europa keelile on omane, ja ülemal tsiteeritud lause oleks sõnade korra poolest umbes järgmiselt kõlanud: „kui ma omalt sõbralt, kes eileõhtuse rongiga oli tulnud tagasi lähemast linnast, olin saanud teada, et meie ühine ettevõte, milleks me olime pannud kaalu peale nii suure rahasumma, oli hakanud jõudsasti edenema, siis otsustasin jätta esialgu kõrvale kõik muu töö, et end kõige jõuga pühendada sellele uuele tegevusele, mis juba paar aastat on olnud mu armsam unistus“.

Vaja siin tähendada, et piibli keeles, mis varemini ilmus, siis kui Saksa mõjul tekkinud kirjakeelt veel ei olnud, sõnade kord mitte nii saksik ei ole, vaid enam sellele tüüpusele läheneb, millest viimaks antud lauses proovi pakkusime. Näitused: kus kaks ehk kolm koos on minu nimel Mat. 18, 20; vaid peasta meid ära kurjast Mat. 6, 13; õnnis ja püha on see, kel osa on esimesest ülestõusmisest Ilm. 20, 6; väga õnnis on see inimene, kes ei käi õelate nõu järele, ega seisa patuste tee peal, ega istu pilkajate killas Ps. 1, 1. Ja asjata tahetakse sellepärast uues parandatud trükis kirjakeeleliselt moderniseerida: „õnnis see mees, kes jumalakartmatate nõuu järel ei käi ega patuste tee peale ei astu ega pilkajate killas ei istu“.

Huvitav on muu seas konstateerida, et Germani keeltest ainult Saksa keelel niisugune sõnade kord on kujunenud, mille ta ka meile on kaela sundinud. Ei Rootsi, ei Daani, ei Hollandi keeles ei ole see nii. Ja ka Saksa keeles oleks asjalugu kergesti võinud teisiti kujuneda ja ka ta oleks võinud muu inimesesooga enam vähem ühise ja sarnase sõnade korra saada. Veel 15-ndal aastasajal ei olnud see kaugelt veel mitte oma praegusesse äärmusesse tardunud: sest Luther võis omas piibli tõlkes veel kirju-

tada: Da Jesus geboren war zu Bethlehem im jüdischen Lande, ... da kamen ... (Mat. 2, 1.); ehk: auf dass erfüllet würde, das da gesagt ist durch den Propheten (Mat. 2, 23). Kuid kantselei ametnikkude sule all ja kontorite pultidel sai see sõnade kord oma lõpuliku vormi ja sanktsioni ning viidi oma viimistele „konsekventsidade“. Saksa keele praegune sõnade kord on siis, nagu meiegi oma, enam kirjanduslik kui rahva ja kõnekeele toode. Kuid kord „joone peale“ saanud, võttis ta maad, lagunes laiali, sai üleüldiseks, nii et iga teine mood selle poolest vigane ja võõrastav tunduks. Ja vahest oli see evolutsion ka rahva hinge ja vaimulaadiga ilusas kokkukõlas; neist pikist üksteise vahele „sahteldatud“ lauseist, neist venivist ja järelelohisest periodidest leidis Saksa pedantlik vaim oma lõbu, ja nad olid Saksa kabinet-filisteri uhkus.

*

Kas on meie keel aga sellega midagi võitnud? Mitte midagi. Ennemini kaotanud, Esiteks rahvuslise omapärasuse mõttes: ühe Wilde proosa ei ole selle tõttu peaaegu muud midagi kui Saksa keel Eesti keele sõnadega, nii suur ja tagajärjerikas on mõju ja iseloom, mis sõna seisukord lausetele annab. Meie keelel on Saksa keele rütmus ja toon! Ja me oleme vahest ainuksed maailmas, kes seda omadust Saksa keelega jagame! Sest huvitav on tähendada, et seda saksikut sõnade korda Läti keel veel mitte ei tunne. See on väga tähelepanemiseväärne, muu seas. Mis imeteo, mis salapärase immunitedi läbi on ta sellest pääsnud, tema, mille arenemine ometi samasugustel tingimistel ja samas miljöös sündis? Kas ei pea me selles jällegi meie naabrite raassilise üleoleku üht tunnismärki nägema, üleoleku, mis end igal alal ja igas nähtuses avaldab? ... Nad oskasid võõrale mõjule paremini vastu panna! Ja teiseks on see saksik sõnade kord ka meie keele stiilile kõige pahema puuduse, kõige vastikuma vea ühes toonud: raskepärasuse ja lohisevuse. See on meie stiili estetikale suureks õnnetuseks ja kaotuseks saanud. Ja tõepoolest, peab tunnistama, Saksa stiil on just peasjalikult selle läbi nii raske, aitamatu, lohisev, ilma graatsiata, ilma kerguseta, ilma selle näit. Prantsuse stiilile omase nobeduse ja energiata. Sakslased mõõndavad seda hea meelega ise. On ju küll ka neid, kes, otse ümberpöörduvalt, selles mitte puudust ei näe, vaid head omadust, nimelt loogikat, selguse püüet, mis sõnade ainsa paiguta-

mise läbi tahab pealauset rippuvast lausest lahutada ja nõnda paremini laseb lausete vahakordi välja paista. Ja nad leiavad koguni teatud estetikat selles perioodide üksteisest läbipinumises, teatud ümarust, kus lause pealiikmed, subjekt ja prädikat, oma alla kuuluvaid kõrvalisi osasid ja lauseid kõigest küljest emalikult ümbritsevad, nii et midagi ei jää väljaspoole ripnema, vaid lõppu asetatud prädikadid hoiavad kogu ehitust kui raudklamritega kinni. Miks mitte: teaduslikes, „loogilises“, kantseleilikus stiilis, selles, mida Saksa vaim heameelega kultiveerib, võib ju sellel tingimata oma ilu olla. See on suurepärase, see imponeerib. Kuid peab ometi mõndama, et see üleüldiselt võttes siiski puuduseks jääb, iseäranis ilukirjanduses, kus elavam, paenduvam ja vähem pedantlik, vähem ametlik stiil kohasem. Ja lohisevus ei ole ialgi ilus. Me näeme seda varsti allpool antud näitustest. Tähdendan siin, et isegi Soome keel, millele ta otsatu pikki sõnu ette heidetakse, näib omas stiilis, Eesti keelega võrreldud, siiski vähem raskepärane ja lohisev olevat, ja seda just tänu ta loomulikumale ja mittesaksikule sõnade korrale.

*

Kui meie sõnade kord siis mitte midagi väärt ei ole, kui see inetu, raske, võimatu on, kui see muud ei ole kui üks õnnetus enamaks, mida meie vaene rahvas peab kannatama, kui üks häbimärk rohkemaks, mis Saksa peremees oma otja lihasse on litsunud, — mis peab temaga siis tegema? Kas peab oma saatusega leppima ja selle nõnda jätma, nagu ta kord on? Või peab mehelikult otsustama teda põhjalikult ümber teha, teda välja tõrjuda ja uut asemele võtta? Tähtis ja otsustav küsimus, sest me seletasime juba, missugune mõju sõnade korral stiili peale on. Temap see on, mis nii välimist kui sisemist rütmust modifitseerib, ja sellega kogu lause iseloomu ja meeoleolu. Muutke sõnade kord, ja te olete keele iseloomu märksal määral muutnud.

Senini valitsenud sõnade korda muuta, põhjalikult muuta? See on liig hilja, ütlete teie. Liig hilja vist küll, mõõndan mina. Sellega peab niisama leppima kui paljude postpositsionaliste rektsoonidega. See on juba liig sisse juurdunud ja luusse lihasse kasvanud. Võib olla, et veel julgeid leidub, kes selle täieliku ümbermuutmise võimalusesse usuvad. Seda parem. Kuid siin pangem ainult asju tähele, mis juba lähemal ajal on kättesaadavad ja teoksteh-

tavad. Sest kui ka end üleüldiselt peab resigneerima (alla andma), kui ka praegune sõnade kord oma vundamendis vapustamata on, võib siiski talle üksikuisasjus, detailides kallale kippuda, talle aukusid sisse lüüa, talt mõõndusi (kontsessioonid) välja pressida. Ja muutuste, uuenduste ettepanekud detailides ongi selle kirjutuse peasiht ja ülesanne. Sellepärast laseme siin kogu rea juhtumisi järgneda, kus sõnade korda võib muuta, reformeerida ja mitte üksi võib, vaid peab. Keele omapärasus ja ilu nõuavad seda. Need juhtumised on siis niisama palju reeglid tulevase sõnade korra jaoks, sellele, mida me paremaks peame, mida me soovitame ja mille poole peaks Eesti keel oma arenemises püüdma.

1. Ärgem asetagem kopulat (,on, oli') iialgi partitsipiumi (kesksõna) järele, näit.: mees, kes niisugust arvamist avaldanud on; kui ta viimati näinud oli, et...; vaid: mees, kes niisugust arvamist on avaldanud; kui ta viimati oli näinud. Õnneks ongi see viimasel ajal ikka enam viisiks saanud, ja ma ei soovita siin midagi uut, vaid formuleerin ainult selle reegliks, mis praktikas juba iseenesest on pruugiks olnud. Vaja, et seda reeglit hakataks üleüldiselt ja täie järjekindlusega täitma, sest on kirjanikka, kellele see veel mitte iseenesest, iseteadmatult ei ole harjumuseks saanud: kui ta omale siia kodu asutanud oli (*pro* oli asutanud, Bernhard Shaw, Mõistmata abieliu, Inglise keelest Minni Kurs-Olesk, lhk. 85).

2. Küsitav on ainult veel see, kumb parem, kas ,kui ta tagasi oli tulnud' või ,kui ta oli tagasi tulnud', kas ,kui nad ära on läinud' või ,kui nad on ära läinud'. Kalduksin peaaegu viimast (,on ära läinud') paremaks pidama. See on nagu loomulikum ja annab parema rütmuse. See-pärast ütlesin ka: ,kui ta oli koju tulnud'; ,kui nad oma pandid olid välja lunastanud'. Samuti ka: ,mis talle lastakse osaks saada' (mitte: ,mis talle osaks lastakse saada').

3. Üleüldse hoidke selle eest, et sõnake on lause lõppu ei satu; katsuge teda alati kuhugi ette poole paigutada. Sest sõna ,on' lause lõpus on inetu; ta lõpetab selle nagu jõhkralt ja järsku; ta on nagu jala kontsa hoop vastu tühja vaati. Äрге ütelge sellepärast mitte: ,ma tean, et tema ärilistes ettevõtetes igapidi aus mees on', vaid pigemini ,... et tema ärilistes ettevõtteis on igapidi aus mees'. See niisugusel puhul mitte lõpus olev ,on' tundub vahest küll nii mõnelegi esiotsa vähe imelikult. Kuid sellega harjub pea. Annan sellest veel mõned näitused, millest selgesti

näha, kuidas lause mõnusus, selle läbi märksa võidab, kui ,on' ette poole asetatakse, kuidas ta nagu mahedamaks, luulelisemaks saab: ,kuid see sisaldas ühes ohkes selle eelaimdust, mis usus on kõige sügavamast ja kõrgemat („Postimees“ 1912, 144, 2. M. R.); ehk küll juured veel on vanas mullas (Aho, Üksi); ,uskuda, et rebane, kelle jälg kui vaim ümber külade käib, on ta ainus elanik (Aho, Laastud II 10); ,arvates, et talv juba on magatud ja uus kevade koitnud'. Pandagu neis lauseis ,on' lõppu ja võrreldagu eelmistega, ja vahe on selgesti tunda.

Iseäranis inetu on, kui kaks ,on' või ,oli' satuvad järgemööda olema, mis siis sünnib, kui eelmine lause sellega lõpeb ja järgmine temaga algab: ,mees, kes selles koolis abikooliõpetajaks on, on mu vana sõber; kes seda tähele pannud on, on küll pidanud aru saama...; et see selle vastu ainus abinõu oli, oli talle ammu selgeks saanud'. Niisuguste nähtuste eest tuleks igal juhtumisel hoida, kas nõnda, et esimene ,on (oli)' ette poole lause keskele paigutatakse: ,mees, kes selles koolis on abikooliõpetajaks, on mu vana sõber; kes seda on tähele pannud, on pidanud...; et see oli selle vastu ainus abinõu, oli talle ammu selgeks saanud'. Või ka nõnda, et esimene ,on' välja jäetakse: ,mees, kes selles koolis abikooliõpetajaks, on mu vana sõber; kes seda tähele pannud, on pidanud...'

4. Ja üleüldse peab katsuma pealauseis prädikadi täiendust (adjektivi, partitsipiumi, infinitivi, adverbii) ja rippuvis lauseis verbum finitumit võimalikult mitte lõppu asetada, vaid enam ettepoole. Selle läbi võidab sagedasti lause rütmus, mõnu ja selgus. Lause ei ole siis mitte nii määratud sõnaga piiratud ja nagu ametlikult lõpetatud, vaid ta võib ebamääraselt edeneda, talle võib ikka uusi elemente otsa lükkida, mille vahekord eelpool oleva prädikadi läbi juba on ära määratud. Tal on selle tõttu enam paenduvust, loomulikkust, luulet ja sagedasti ilusat naivsust. Omas Aho „Laastude“ II tõlkes olen kirjutanud: ,sest tuul on ühel ööl põhja pöörnud ja taevasse talviseid pilvi ajanud' (Ihk. 18); nüüd parandaksin: ,... ja taevasse ajanud talviseid pilvi'; ja katsusime nende abil ehitada hingeteadlisi süstemiseid armastusest ja elust üleüldse (Aho, Üksi); mitte: ,katsusime nende abil hingeteadlisi süstemiseid armastusest ja elust üleüldse ehitada'. Viimasel sõnade korral on, nagu siit näha, sagedasti ka see ebakoht, et selle tõttu eelmise lause liikme külge kuuluvat sõna (nagu siin ,üleüldse') ka prädikadiga (ehitada') võib ühendada (üleüldse ehitada'). Samuti parandaksin ka järgmise lause (ib. 11);

mitte: ,valguse andja vajub ikka sügavamale ja on viimaks kui uppuja, kelt ainult käsi aeg-ajalt üle vee pinna vilgub'; vaid: ,... kelt ainult käsi aeg-ajalt vilgub üle vee pinna'; sest viimane on naivselt luulelikum, ja see on kokkukõlas meeleoluga. Ja samuti ei ütleks ma enam: ,laplaste küüned ei saanud Soome kamarast jagu' (Aho Laastud I, 3) vaid: ,laplaste küüned ei saanud jagu Soome kamarast', sest nõnda on energilisem ja pidulikum; mitte: ,võõrsilt tulnud uudis elanikkudele on see liig kõva pähkel närida olnud' (ib. 4), vaid: ,... on see olnud liig kõva pähkel närida'; katsudes katki rebida oma õrnamate meeleolude helli kudesid (17, Aho, Üksi); mitte: katsudes oma õrnamate meeleolude helli kudesid katki rebida; sest see infinitiv lõpetaks lause palju proösalikumalt, kuna ta sõnadega ,helli kudesid' ebamääraselt nagu ära hääbub. Samuti leian, et ilusam on ,temast hoovas välja imelik ja salapärane nõiduvus' kui ,temast hoovas imelik ja salapärane nõiduvus välja'; lõpp ,välja' proöstastab lause; kuna ,nõiduvus' talle soovitud luuleliku lõpuks annaks.

5. Sellest järgneb, et sõna, millest uus lause ripub, vahendita selle ette paigutatakse, mis läbi prädikat ehk selle täiendus mitte viimsesse lõppu ei tule. Selle läbi aga võidab lause selgus. Näit.: ,igaüks on võinud tähele panna, et on olemas nähtusi, mis mõistatuslikeks jäävad meie nõrgale inimese mõistusele, mille üle me üleüldse oleme nii lapsikult uhked'; mitte: ,... et nähtusi olemas on, mis meie nõrgale inimese mõistusele mõistatuslikeks jäävad, mille üle me üleüldse nii lapsikult uhked oleme'. Selle puhul tähendan sõnade „on olemas“ kohta, et neid ei peaks võimalikult mitte üksteisest lahutama; mitte siis: ,on kõige mitmesugusemaid iseloomusid olemas', vaid: ,on olemas kõige mitmesugusemaid iseloomusid'.

6. Detailsem reegel 4-nda kohta on ka see: kui kõrvalises lauses prädikadi verbum finitumist infinitiv ripub, siis pandagu see infinitiv ja koguni kogu oma saatkonnaga verbum finitumi järele, mitte aga ette. Mitte siis: ,nagu me seda arvata võisime', vaid: ,nagu me seda võisime arvata'. Viimati nimetud on esite loomulikum ja loogilisem ning teiseks on ta kõlaliseltselt parem: et siin pearõhk sõna ,arvata' peal lasub, siis kõlab ühendus ,arvata võin' kui neljasilbiline sõna, mille rõhk esimesel silbil. Pikad sõnad, mis esimeses silbis rõhutatud, ei kõla üleüldse aga mitte ilusasti; nende rõhuta silbid nagu lohisevad taga järel. Niisugused sõnad lause lõpus teevad kogu lause lohisevaks,

inetu-rütmiliseks. Järelikut ka ,arvata võisime' lisab seda lause lohisevust. Ei ole sugugi rütmiliselt ilus, kui lause rõhk (tõus) nii võrd lõpu ees on, et uut tõusu enam ei või sündida, aga siiski liig pikk rõhuta silpide rida jääb lohi-sema. Nii on just lugu ühenduses ,arvata võisime', sest infinitiv kannab siin pearõhku ja kogu ühendus kõlab kui pikk kuuesilbiline sõna, mille esimene silp rõhutatud; üle-jäänud viis silpi lohisevad rõhuta järel. See ei ole ilus. Kuid see sünnib igakord, kui verbum finitum infinitivile järgneb. Rõhk nihkub aga enam lõpu poole ja lohisevate rõhuta silpide rida lüheneb ühenduses: ,võime arvata', sest rõhk on siin kolmandal silbil lõpust. Kahjuks ei nähta meil kõigest sellest sugugi teadlikud olevat: ehk küll suu-rem hulk hea instinktiga ütleb ,nagu me võisime arvata', kõnelevad ja kirjutavad mitmed siiski ,nagu me arvata võisime'; näit.: kas . . . meie täie teadvusega isadelt päritud kolme talve kooli oma 130—140 õpepäevaga jumalaga jätta tahame (Eesti kultura I, 176), *pro* ,kas . . . tahame isadelt päritud . . . kooli . . . jumalaga jätta'; nähakse ära, et isegi Riidud ja Mihklid herradeks saada võivad (ib. 38) *pro* , . . . võivad herradeks saada' (siin on pearõhk sõna ,her-radeks' peal); need, keda kohus seal puudumast keelab (Post. 1912. 136, Lintrop) *pro* ,need, keda kohus keelab seal puudumast'; ,ta nägi, et ma teda meelega pahan-dada tahtsin (Sillaots, Elga 4) *pro* , . . . et ma tahtsin meelega teda pahan-dada'; minagi oleksin koju minema pidanud (ib. 11) *pro* ,minagi oleksin pidanud koju minema'; kui me lahkuma hakkasime (ib. 7) *pro* ,kui me hakkasime lahkuma'. Neid näitusi võiksin lõpmata palju esile tuua, kuid saagu neist.

Siiski ei või ma olla tähelepanekut juhtimata niisu-guse hirmsa sõnade korra peale kui: ,ta ei olnud üle-pea enam oma õe rahalist seisukorda parandama nõus (Shaw, Mõistmata abielu 55)'; ,see mees ütleb, et tema sinule kaasa mängima nõus on' (ib.); peaks olema: ,ta ei olnud ülepea enam nõus oma õe rahalist seisukorda paran-dama'; , . . . et tema nõus on sinule kaasa mängima'. Samuti mitte: , . . . et mõned õpilased niisugustel kordadel direktori juures nende muutmist palumas käima hakkasid' (Eesti kultura I, 88), vaid: , . . . et mõned õpilased nii-sugustel kordadel hakkasid direktori juures käima nende muutmist palumas'. Kuid mõnedele tundub vist iseäranis võõrastavalt, kui infinitivist ,hakkama' rippuv infinitiv eel-misele järgneb; nende meelest peaks see tingimata ja nagu loomulikult eel käima. Olen aga kirjanduses ja iseäranis

rahvasuus sagedasti just vastupidist nähtust tähele pannud. Selle tõenduseks tsiteerin paar lauset, mis Eiseni „Kalevi-poja esi-isades“ äratrükitud rahva jutus leiduvad: ‚vanasarviline tahtnud küll h a k a t a kisklema‘ lhk. 32; ja lubanud siis varandust keldrist kotti h a k a t a ajama (ib).

Siiski ei tarvitseks ju viimase poolest liig valju reeglit maksma panna, vaid võiks isiklikku maitset sallida, mis end mõnuseuse ning kõlalise ja rütmilise ilu järele juhtigu.

7. Eelmise reegli spetsialne punkt on see: ärge asetage vat-lõpulist partitsipi vormi *verba dicendi ja sentiendi* järel iialgi enne verbum finitumit, vaid ikka selle järele: ‚mees, keda nägin tulevat‘, ‚isik, keda ma arvasin juba seal olevat‘. Mitte milgi tingimisel, jumala pärast, ärge kirjutage: ‚mees, keda tulevat nägin‘, ‚isik, keda ma juba seal olevat arvasin‘. Seesugune sõnade kord on hirmus. See on vastik. Ja selle läbi ongi üks teine hirmus viga tekkinud. Partitsip niisugusel korral enne verbum finitumit pidi muidugi võõrastavalt tunduma, sest et rahvakeel seks mingit toetuspunkti ega eeskuju ei pakkunud; rahva keeles ei esine seesugune partitsip iialgi enne verbum finitumit. Ja sellest võõrastavast tundest kujuneski tung ja tarve selle asemel mõnda muud vormi tarvitada, ja siis nagu iseene-sest pakkus end ma-lõpuline infinitiv, mida üleüldse vale kombel kesksõna asemel öeldakse („nägin teda tulema“). Selle läbi on seletatav, miks need, kes harilikult öieti ‚tulevat‘ ütlevad, niisuguses sõnade korras ‚tulema‘ tarvitavad: ‚isik, keda ma juba seal olema arvasin‘; ‚laps, keda ema trepilt k u k k u m a kartis‘ (*pro* ‚keda ema kartis trepilt k u k k u v a t‘). Mõned näitused kirjandusest: teda m i n e m a nähes (Wilde, Prohv. Maltsw, *pro* nähes teda m i n e v a t); ja kus ta naist t u l e m a ootab (Tammsaare, Noored hinged 66, *pro* . . . ootab tulevat); ta oli naiste kohta ü t l e m a kuulnud (ib. 192, *pro* ta oli kuulnud naiste kohta öeldavat); nagu oleks ma sind ü t l e m a kuulnud (Shaw, Mõistmata abielu 42, *pro* nagu oleks ma sind kuulnud ütlevat). Oma võõriti sõnade korra pärast on ka järgmise lause autor sunnitud olnud ma-viga tegema: ‚ta arvas silmapiiril Inglise sõjalaevade sirgeid mastitippusid üles kerkima nägevat‘, sest ta meelest ei kõlaks hästi ‚. . . kerkivat nägevat‘, kus on kaks vat järgemööda. Kuid ta oleks kitsikusest ilma vea tegemata pääsnud, kui ta oleks sõnad nõnda paigutanud: ‚ta arvas silmapiiril n ä g e v a t Inglise sõjalaevade mastitippusid üles kerkivat‘.

8-a. Üleüldse püütagu ka pealauseis partitsipi ette poole, koguni enne oma alust (subjekti) ja oma sihitust (objekti)

asetada, sest see teeb lause plastilisemaks ja elegandimaks. „päikese kiirtes hiilgasid kastetilgad, mis näisid olevat mitmevärvilised säravad pärlid“; „ma arvasin seal kuulvat kõiksugu imelikka laulu ja salapäraseid hääli“; „ta ütles ennast näinud palju huvitavamaid ja ilusamaid asju“. Selle pärast mitte: „laulude lüheduse põhjuseks näis suurema osa juures riimide, mitte aine puudus olevat“, vaid: „... põhjuseks näis suurema osa juures olevat riimide, mitte aine puudus“. („Päeval.“ 1912, 150).

8-b. Tingimata peab partitsip enne objekti olema, kui see objekt infinitiv on: „ta arvas ennast võivat seda teha“ (mitte: „ta arvas ennast seda teha võivat“). Sundivaks põhjuseks peaks siin olema sama lohiseva rütmuse eest hoidmine, millest 6-ndas punktis hoiatasime. Samuti ka rippuvas lauses: „asi, mida arvasin võivat teha“ (mitte: „mida arvasin teha võivat“); mitte: „ma kartsin teda mind sinna minema sundivat“, vaid: „ma kartsin teda sundivat mind sinna minema“; mitte: „arvad sa mind kedagi seda tegemast keelvat“, vaid: „arvad sa mind kedagi keelvat seda tegemast“.

9. Kahest infinitivist lastagu alati see järgneda, mis teisest ripub. Mitte sellepärast: „pean jälle inimeseks saama (!) püüdma“ (Wilde, Rõuge armid 81), vaid: „pean jälle püüdma inimeseks saada“; mitte: „ma ei või seda enesele ütelda lubada“, vaid: „ma ei või lubada seda enesele ütelda“; mitte: „ma ei mõista, kuidas seda toitu süüa tahta võib“, vaid pigemini: „ma ei mõista, kuidas ta võib tahta seda toitu süüa“.

10. Ärge ilmaski kiskuge üksikut sõna lausest lahti, et teda üle teise lause kaugele viia. Teadke, et see on üks kõige vastikumaist germanismustest. Ärge kirjutage siis mitte nõnda: „need olivad selle maa sees, mis Elinor'i nälgima pandis (!), ed en en u d“ (Shaw, Mõistmata abielu 33), vaid: „need olid ed en en u d maa sees, mis pani Elinor'i nälgima“; mitte: „kes oma osa suurema närvilikkusega, kui Lind kunagi ennem tema juures tähele pannud oli, et endas“ (ib. 24), vaid lihtsalt: „kes oma osa suurema närvilikkusega et endas, kui L. kunagi ennemini tema juures oli tähele pannud“; mitte: „naesterahvad, kes oma kehaga, mis ammugi kõdunema on hakanud, kauplevad“, vaid: „naesterahvad, kes kauplevad oma kehaga, mis ammugi on hakanud kõdunema“; mitte: „ei jõudnud neid tumeda pilvesid, mis tema hingetaevas nagu kohutavad varjud ujusivad, lahutada“ (Oorgu, Eluradadelt 49); vaid: „ei jõudnud lahutada neid tumedaid pilvi, mis ... ujusi-

vad'. Õnneks ei tehta seda viga just mitte väga sagedasti; parema keele instinktiga kirjanikule on ta võõras.

11. Soovitav on ka, et I infinitivi seesütlev enne seda lause osa või lauset võiks asetseada, mis temast oleneb. Mitte sellepärast ühtelugu: 'väga kehvade vanemate laps olles ei olnud tal võimalik palju koolis käia', vaid: 'olles kehvade vanemate laps . . .', olgugi et see praeguse sõnade korruga harjunud kõrvale veidi võõras tundub. See tuleb sest, et talupoegade kõnekeeles üleüldse keerulisemaid lauseid ja kõiksugu lauselühendusi es-lõpulise infinitivi seesütleva abil ei esine. Ja mis kirjakeelesse puutub, siis on see oma lauseehituse ja sõnade korra poolest Saksa süntaksi järele kopeeritud ja kalkeeritud, kus end-lõpulisid partitsipisid (kommend, wollend) harva tarvitatakse, vaid selle asemel kas substantivset konkruksiooni või täielikka lauseid (indem, vobei, als). Eesti keeles aga on see lühendamise viis es-lõpulise infinitivi abil palju üleüldisemaks ja harilikumaks saanud, sest et rahva keelgi seks toetust annab; seda tarvitatakse nagu Vene keeles дѣепричастіе't. Kuid soovitav on, et pikemaid lauseid lühendades see verb lause etteotsa asetatakse. See annab lausele jällegi enam selgust ja plastilisust. Mitte siis: 'alati oma enese jõul edasi jõuda püüdes oli ta enesele tugeva tahtejõu kasvatanud', vaid: 'alati püüdes oma enese jõul edasi jõuda'; mitte: 'oma õrnemate meeleolude helli kudesid katki rebida katuses', vaid: 'katuses katki rebida oma õrnemate meeleolude helli kudesid' (Aho, Üksi). Viimane sõnade kord teeb lause elegantimaks ja mahedamaks ühtlasi. Tingimata peab infinitiv eel käima, kui sest veel oleneb kesksõna abil lühendatud lause: 'arvates teda juba ammu seal olevat' (mitte: 'teda juba ammu seal olevat arvates'); 'väidates olevat iseloomusid, kes . . .' (mitte: 'iseloomusid olevat väidates, kes . . .'); 'oletades sind juba eile sinna jõudnud' (mitte: 'sind juba eile sinna jõudnud oletades'). Kui niisugused laused mõnele üleüldse liig iseäralikult ja vähe rahvaomaselt tunduvad, siis peab ikka meeles pidama, et rahvakeel ja kirjakeel kaks eri asja on. Kirjakeel, kui ta tõesti kirjakeel, s. o. haritud keel tahab olla, ei või omas arenemises mitte ikka selle peale vaadata, kas see või teine nähtus rahvakeeles olemas on ja kas ta sellepärast tohib seda tarvitada. Kirjakeelel on hoopis teised, keerulisemad ja kõrgemad ülesanded, teistsugusem, keerulisem lauseehitus ja fraseologia ning kaugelt rikkam sõnastik kui talupoegade lihtsal ja igapävasel kõnekeelel, mida harilikult „rahvakeeleks“ nimetataksegi. Meie põhjasmõte olgu: kirjakeelt arendades mitte

liig pedantlikult ja orjalikult rahvakeelest kinni hoida, iseäranis mis lauseehitusesse ja sõnastikusse puutub.

12. Iseäraline germanismus on ka, et kui 'ja' abil külge liidetud lauses ütelus esimesele paigale asetatakse; näit.: Herra N. pühitses eile (ajalehed kirjutavad küll 'eila') oma 25-aastast ametijuubelit ja annetati talle sel puhul ametivendade poolt tema nimetähedega kaunistatud kulduur. (ükskõik missuguses Eesti ajalehes). Miks mitte loomulikult: , . . . ja talle annetati . . . ? Samuti: „Eesti Kirj. Seltsi Aastaraamat on ilmunud ja jagavad teda seltsiliikmetele välja: (järgnevad nimed)“ („Päewaleht“ 1912. 139); peaks olema: , . . . ja teda jagavad seltsiliikmetele välja

Peale nende võiks muidugi veel mõnda üksikasjalikum punkti leida ja sõnade korra reeglit nõnda lõpmata peensusteni välja arendada. Kuid see ei ole esialgu tarvilik; see teeks asja ainult asjata kirjuks ja raskesti omandatavaks, kuna minu eesmärk siin on enam propagandat teha kui details uurimise tööd pakkuda. Ja need antud kaksteist reeglit võib kahes peareeglis kokku võtta: 1. prædikadi nomen või verb asetada mitte lause viimsesse lõppu, vaid võimalikult ette poole; ja 2 (mis eelmisega teatud ühenduses ja sellest osalt ka järgneb): sõna ja lauseosa, mis teisest ripub, võimalikult lasta järgneda sellele sõnale, millest ta oleneb. Ka tuleks veel seda germanistlikku reeglit natuke vapustada, mille järele pealause alus ütelsele peab järgnema, kui lause mitte alusega, vaid mõne muu lauseosaga algab: ,paar tundi hiljemini kerkis suur tulekahju kuma, mis taevale sellel kohal nagu üleloomuliku helgi andis, lähedase metsa servalt, mis meie pilkude eest alevikku varjas'. Miks ei peaks võima ka ütelda?: ,paar tundi hiljemini suur tulekahju kuma, mis . . . andis, kerkis läheda metsa servalt, mis . . . varjas'. Teatud juhtumistel oleks see mõnusam, nagu näitusena antud lauses.

*

Need siin ettepannud uuendused ja parandused sõnade korras ei ole, nagu igaüks ise märkab, midagi üleliigist ega võimatumat; nad on täitsa mõõdukad ja läbiviidavad, iseäranis 1, 2, 6, 7, 8-b, 9 ja 10. Ja enamasti ongi nad juba tarvilusel, ehk küll kahjuks mitte järjekindlalt. Vaja ainult, et need reeglid kõigile omaseks saaksid ja et keegi kogematagi nende vastu ei eksiks. Ma julgen arvata, et pea

kellelgi nende vastu iseenesest midagi ei ole; kes on teisiti kirjutanud, see on seda teinud teadmatuses või halva eeskuju mõjul. Kes aga leiab, et siin mõndagi liiga on nõutud ja et raske on kõike ühekorraga läbi viia, see olgu esialgu mõõdukam, kuid ärgu sellepärast kogu meie paranduse ettepaneku kohta käega heitku. Tehku igaüks vähemalt, mis ta oma maitse kohaselt arvab võimaliku olevat. Kui see kirjutus, mis küsimust veel kaugeltki mitte lõpulikult ega täielikult läbi ei haruta, omalt poolt kaasa mõjub, et meie kirjanikud hakkavad suuremat rõhku oma sõnade järjestuse peale panema ja seda nimelt sihikindlalt ja teadlikult, siis on ta oma eesmärgi saavutanud (kätte saanud), nimelt selle, et meile kõigile kallis emakeel järgmiste heade omaduste poolest võidaks: omapärasus, puhtus, selgus, paenduvus, kergem loetavus, suurem rütmilik ilu ning elegants.

Joh. Aawik.

Eesti asundused lätlaste seas.

2

Lutsi eestlastest olla teated selle vastu palju laiemad, tänu tänulikule uurimisele, mis Dr. Oskar Kallas neist kirjutanud a. 1894. Suomi väljaandes ja eritrukina. Kuna Dr. Kallas 1893 Eesti keele oskajate arvu Lutsi ümbruses 800 arvanud, olla neid nüüd vaevalt 200. Lätistamine edeneda nobedasti. Teekonnal leidnud Dr. Ojansuu harvu alla 20 aastat, kes oleksid veel Eesti keelt osanud, samas Škirpani külas, kus Dr. Kallas veel lapsi külatänavas kuulnud Eesti keelt tarvitunud, mängu aegu. Sedamaid katsub Dr. Ojansuu siis püüda selgusele jõuda, kust need eestlased on tulnud, millal ja mis põhjustel ja kui palju neid Lutsi maale tulles oleks võinud olla. Seda, arvab õpetlane, võida murde uurimise varal teatava tõenäitlikkusega põhjendada. Keeles esineda seesugused hääleühendused kui kl, kr tr, pl, pr, kv, tv, näit. n a kl, k a kr, a tr, k a pl, s e p r, e k v, l a t v — sõnakujud, mis Karulas, Harglas, Rõuge edela osas ja lisaks Seltinghofis ja Aahofis leiduvad; ennemalt on nad võinud laialisemad olla, kogu Rõuge ja lisaks Vastseliina piiris.

Teiseks olla tähtis lõpp *lda'* abessivi *da'* (< *tta*) asemel. Seda iseäraldust tuntavat Rõuges, Vastseliinas ja Setumaal.

Kolmandaks translativuse lõpp st, mis Lutsis üleüldiselt leitavat; see esineda lõuna Rāpinas ja põhja Setumaal.

Neljandaks HN lõpp (hääletumad h ja n), Lutsi seesütleva tavaline lõpp, mille kõrval siiski lihtne h:gi esineda. See olla tavaline vanemal põlvel Rõuges ja Vastseliinas (Setumaal samuti kui Rāpinas juba h.)

Edasi, sõnakuju haah (ka aah) hani — silmanähtavalt analogia sünnitus, tagasiviidav vana haah (haahn) sõnakujusse, leiduvat Vastseliinas samas kujus (ainult metshanest kõneldes).

Lühikesed i, u, ü (vahest muudgi lühikesed vokaalid) on kõlatumate konsonantide eest kadunud, näit. siintsist sinisist, aga sinidze sinised, kaifs karjus, kaisk — kasukas. See iseäraldus esineda Põlvas, Rāpinas, Vastseliinas ja Setumaal.

J= lõpuliste diftongide i esineda nõrgas astmes diftongi algkomponendi pikendusena ja järgmise konsonandi peenendusena: лав - лā́ва, паик - па́га. Võru murde alal leiduda see nähtus Põlvas ja Rāpinas (ka mõnes Tartu ringkonna murdes).

ki' gi' kõrval leiduda Lutsis kina, gina. Samuti olla lugu Setumaal, Vastseliinas ja Rõuges (vahest õige harva väljaspool), Seltinghofis ja Aahofis ei olla kina ja gina.

Lutsis asetseda eitussõna pearõhulise tegusõna järel, samuti olla lugu Setumaal ja Vastseliina kihelkonnas (ehk ka osalt Rāpinas), näit. анна · i, анна · s, ei anna, es anna.

Nende tähtsate ühtluste kõrval, kus kindlasti enamates juhtumistes, peale mõne üksiku, jutt keeles sündinud uuendustest on, võidavat veel muidgi esitada.

Nii moodi ma', sa' (kurguhäälikuga) = ma, sa. See leiduda Setumaal (vähemalt osalt) ja Vastseliinas. Kurgu larüngaalne häälik oleks paljuse sõnamoodudest saadud.

Kannahta', tähendus kannatada, leiduda Lutsis, Vastseliinas ja Setumaal.

Jegi (taval.) jegi gen. jiu (iiü). Setumaal, rajaäärses osas, Vastseliinas, Jummal - jumalā, keṽvef - keverā, pakkan - paganā. Leiduda Lutsis, Setumaal, Vastseliinas, osalt Rāpinas ja Rõuges.

H:a olud peenteni joonteni samad kui Vastseliinas. J. n. e.

Kõige ustavamalt peegeldada end Lutsi murde hääle olud Vastseliina ja Rāpina murdes; nende kõrval võida

Rõugetgi nimetada, Setumaa pidada isesugustel põhjustel kõrvale jääma.

Tähelepanдав olla ka nende murrete üleüldine fonetiline mõju. Nagu Setumaal Vene fonetika mõju üleüldine olla, nii olla Lutsi murdes Vene ja Läti oma. Huvitav olla lisaks, et just Vastseliina ja Räpina- murdes Vene keele mõjust kogu artikulatsiooni baasis ettepoole on nihkunud. Muidu olla Lutsi keel üleüldse oma vana häälekuju alal hoidnud, mille kõrval ühtegi seesugust joont ei leiduda, mida Võru murdes ei oleks, ka Setu murre hulka loetud. See asjalugu olla tähtis väljarändamise aja määramiseks, samuti kui paiganimed, mis Vastseliina poole osutada.

Nende seas olla seesugusid kui Lutsi Varkali (ven. Воркалы), Varkali = Vastseliina Varkali; Lutsi Tsäpsi (Dr. Kallase järel ven. Цяпиши), Vastseliina Tsäpsi, sama küla teine nimi Jänikülä, vd. Vastseliina Jänimäe; Lutsi Kirbükülä ehk Kirbu (arvatavasti Vene Шкирпаны), võrd. Vastseliina Kirbu j. n. e.

Kõige põhjal jõuab Dr. Ojansuu, samuti kui varemalt Dr. Kallas, otsusele, et lutsilased Võru poolt tulnud; juba sellepärast ei võida Setumaa küsimusesse tulla, et Lutsimaal teadmine üleüldine olla, nad olla teist (Saksa) usku olnud ja õpetaja kõnelenud Eesti keelt.

Rändamise põhjusi seletatud järgmiselt:

Herrad toonud nad siia ja pannud oma rahvast asemele, Liivi maale. Või herrad ostnud nad — Tallinnast (jutustaja järel enam kui sada aastat tagasi).

Keegi 70 aastane naine teadnud oma isa juttu mööda, et Pülda talu peremehe nimi eestlaste siia tulles Ilsen olnud (selle sugu valitses mõisat juba 1600 lõpul). Teine jutt teadnud, nad toodud siia sõja aegu, sõja laastamist ja hävitust pakku. Siis olnud kõik maa veel söödis ja eestlased olnud esimesed harijad. Keegi, kes sõja teadnud siia tuleku põhjuse olnud, jutustanud, et tulnud sealt, kus veel nüüdgi palju tsuhnaid olla, umbes 200 aastat tagasi.

Dr. Ojansuu meelest olla kõik tõeasjad, kuigi rahva mälestused sagedasti vastamisi käia. Nende varal ja ajaloolise tõenäolisuse põhjal võida ütelda: Lutsi eestlased on asunud või asutatud Vene raja äärselt Rootsi Liivimaalt — Suure Põhja sõja aegu.

Kohe Põhja sõja algul hävitati tõesti Liivimaad piki raja maakondi. Scheremetjev oli sõjaväega Petseri linna lähedal olnud — jätkab Dr. Ojansuu. Samal päeval 5.

Mihkli-kuu päeval 1701 läinud 3 sõjaväge üle piiri, Rõuge 3,707, Kasaritsa (Kaseritz) 5,200 ja Räpina 11,042 meest. Ehk küll rootslaste poolt püütud vastu panna, ei võidud pika peale sõjaväe vähesuse pärast palju parata. Hulgas olnud palju tscherkessid, kes põletanud ja röövinnud, mis jõudnud. Suured hulgad inimesi viidud vangidena. Silmanägija praost Ernst Glücki Rõuge ja Vastseliina piirikihelkonna Aloliina (Marienburgi) sündmuste kohta käivad teated valgustavad hästi nende piirikihelkondade sellekordsid olusid. (Vt. Baltische Monatsschrift 1894, 607—19, 680—96: Propst Glücks Berichte aus Marienburg an den Generalgouverneuren Grafen Dahlberg vom Jahre 1701. Mitgetheilt von Dr. Fr. Bienemann jun.). Mihkli-kuu alguses viinud tscherkessid Aloliinast (Marienburgist) 158 inimest. 8. X. teatatakse: Hulgani tunginud salk tscherkessid maale ja võtnud töölt ja suvevilja lõikuselt üle 100 inimese ja hobuse kinni, enamasti talupoegi, koolipoissa j. m. kõik mehed, sest naesed olla metsa varanduse ja lojuste juure jäänud. 7. X. 1701 olla tscherkessid oma suure vangide hulgaga koju lastud ja teised nende asemele tulnud; kõige viletsamal kasakal olnud 2—3 vangi, kes kõik rihmades ära viidud. Need on teated, mis enne suurt hävituse aegu on üles tähendatud.

Ei olnud pääsmist sellest viletsusest ka põgenemisega vaenlase maale. 7. XI. 1701 teab Glück, et vaenlase hulgad Poola Liivimaa pool Krasnoi, Opotschka, Muravena, Lakno ja Dubki paigul olnud, „mis maa siilu sünnitada, milline piki meie piiri taha Marienhauseni ümbrusesse Poola Liivimaa ulatada.“

Mis tehtud nende sadade ja tuhandete vangidega? On teada, et neid Venemaale, osalt väljaspoolegi orjadeks müüdüd. Just 1701—1703 on mõned tuhanded eestlasi (ja lätlasi) orjusesse veetud.

On seda mööda õige tõenäoline, ütleb Dr. Ojansuu, et Lutsi eestlased Suure Põhja sõja algusaastatel (1701—1704) Lutsi ümbruse mõisaomanikkudele orjadeks müüdüd sõjavangid on. Asjaolu, seda tõenäolisem, et Vene sõjaväe kortri-paigad ainult mõne pennikoorma taga Lutsi linnast olnud ja õige lähedal Lutsi ümbruse kõige enam põhjapool asuvate eestlaste nüüdistest kohtadest.

Visad ja usinad eestlased pandud niimoodi vähe asunud küladesse ja võida olla, et see väide, et neil mail, kus nad nüüd künnavad ja külvavad, kõik nende tuleku ajal kamar ja kõrb olnud, tõsi on.

Lutsisse asutatud eestlaste arv pidanud õige silmapaistev olema. Dr. Kallase arvates olnud a. 1890 4,387 Lutsi eestlast. See käia õige ühte teise teatega, mis a. 1869 leiduda (G. Manteuffel, Polnisch Livland 20 lk., samuti Bielenstein Die Grenzen . . . 14 lk.) ja mille järele eestlasi 3000 olnud. Ei tarvitseda suurt eksitust karta kui arvab, et neid sinna tuleku aegu ainagi 5—600 olnud. Oleks huvitav teada, kas ehk osa lätlasigi sellest ajast pärit on. Dr. Ojansuu teades ei olla aga Läti murdeid selle poolest lähemalt uuritud.

Lõpetades arvab Dr. Ojansuu, et ka Kraasna eestlased, nagu Dr. Kallas omas uurimises tõendanud, samast Põhja sõja ajast pärit on, võib olla Räpina poolt. (Lõpp).

V. Grünthal.

Kirjanduslik ülevaade.

Juhani Aho, **Üksi**. Eestistanud J. Aawik. Tallinnas, 1912. Kirjastuseühisus „Maa“. J. & A. Paalmani trükk.

Missugune kerge nukrus kogu raamatu kohal, eht soomeline ja ometi iseäranis Juhani Ahole omane. Tahtmata ärkavad mälestused raamatu esimesest lugemisest algkeeles, esimestel üliõpilase-aastatel, Soome külma ja halli õhustikku maetud pealinnas, seal Helsingis, selle sügiseste kahvatute õhtutega, täis kurbust ja üksilduse tunnet, mis raamatu veergudelt nagu kajastuse näitas leidvat. Ja kuidas tundus siis raamatus valitsev härras, peaaegu hale meeolelu vähe külma hääbuva helgiga, nii oma moodi, selle põhjaperilise maa hingena, kogu selle, omast liikumatusest ja nähtavast tundetusest hoolimata, ometi südame põhjas nii isesugust igatsust kandva rahva sisemisena ilmutusena, peenena ja salapärasena, peaaegu. Harva on Soome kirjanduses raamatuid, mis ehk kogu Soome tõu sisemisi omadusi nii iseloomulistest külgedest, nii peenetundeliselt ja, tahaks ütelda, peaaegu muredalt paljastaksid kui Aho teosed, nende hulgas kõnealune Üksi. See isesugune, kogu juttu looriv tundmuse hellus, sentimentalsus, see ei ole omane üksi kirjanikule, vaid kõigele ta tõule, selle tundelisemas osas, niisama kui seda kogu raamatust läbikäivat raskemeelsust soomlase hingeelule nii kujutatavaks võib pidada. Isegi meie lugejale ehk liialt tunduv hõredus ja häbelikkus ei ole midagi juhulist, vaid sädeleb tõu sisemist valgust. Ja kui ka see meeolelu kergus, peaaegu õhulisena näitav, enamatele lugejatele ehk kaduma läheb, kes teab, iseäranis meil, sellegi pärast, just selles leidub Juhani Aho omapärane ilu avaldus. Võib olla, koguni selles tegude kasiinuses, sündmuste kehvuses, mille üksikud lõngad nii mahedasti harguvad, et vaevalt edasi tõttamist tunnukse, — selles, kes teab, sagedasti

vaevalt ajalisel ja kohaliselt määratavas üleüldisuses väljened sama vaimu sugulane ilmutus, mis Kalevala kergesti hämarates, ebamäärastes ja hörnades värvides helkiva sära on loonud — muinasjutulise ja kauge-meelse. Siin, käsitletavas raamatus, on tunded üksiku isiku hinge kajastused, kuid, kes teab, kõige selgemaks kristalliseerinud hinge omad, mis Soome tõug kirjanduses kunagi on andnud. Ja sellepärast, arvan, tuleb nii õnnelikuks juhtumiseks lugeda, et Juhani Ahoga, ennemini kui kellegi muu Soome kirjanikuga, on püütud meie kirjandust hingeliselt rikastada, kuna temas Soome vaimulaad oma isesuguse, erilise avalduse ühes kõige puhtamas kujus on leidnud. Ja meile on see kirjandus seda väärilisem, et mõlemad rahvad, eestlased ja soomlased, samast tõust puhkenud, oma vaimu iseloomu ja hariduse sademete laadi poolest sugulased on, selle võrra vähe lahkuminekuil ilmutavad, et arusaamise raskust teineteise hingest, võiks ütelda, peaaegu ehk olemas ei ole. Sest ainus vastuvõetav ja omandatav võib mingi rahvale üksnes see kultuur olla, mis sugulane on, silmas pidades veresuguluse määravat mõju.

Kuid, peale kõige muu, saab Aho eestistustel teinegi mitte ehk vähem tähtis ülesanne olema, ja kui see korda on läinud, teenus — see nimelt, et neis võidakse toime panna, teostada, see keeleuuendus, mis nüüd on käimas, ja mis nii vajaliseks on saanud. Iga aeg uuendab end, kõikipidi, ja nii sünnib keelegagi: erilised hinge-olud, vaimu avaldused, mis samuti muutuvad kui kõik muu, nõuavad enesele aegadeka ikka uut ja uut tõlgitsemist, uute abinõudega, uute vahenditega, mis peab loodama. Loodan, seda käsitavad kõik Eesti keele sõbrad. Ja julgen kinnitada, et kõigist mõistmatustest, väärkäsitustest hoolimata, ainus õige tee, seda uuendust tõeks teha, see on, et see meile nii sugulase keelena tunduva, peaaegu oma keelena tunduva Soome keele abil toime pannakse, oma keele varadest juba kõnelemata, mille tarvitusele võtmine on isenesest aru saadav. Ja seda püüdu võime rõõmuga laiemas kavas, kui kunagi enne, tähele panna käesolevas J. Aaviku tehtud Juhani Aho eestistuses.

Küsimusesse tulevate keeleliste uuenduste ala on õige laieline. Kõige pealt on pidanud hakkama hädapärasesena tunduma uuendus sõnadekorras, sõnadejärjestuses, lauseehituses j. m. s. enam süntaktilistes asjus, mille poolest iseäranis meie keel tänini orjutava Saksa keele mõjualusena on saanud kuus-seitse aastasada alaliselt kannatada ja mille poolest ta tänapäevgi veel kannatab, aegade pikkusel alatasa enese omapärasid avaldusi ja iseloomulisi jooni kaotades ja kehvudes. Julekem loota, et meie tõu loov vaim ka neist orjuse sidemetest püüab vabaneda, seda enam, mida rohkem rahvuse elujõud ja elutung tugevamaks saab, ja enese omapärasid uusi teid otsima hakkab, omade uute mõttesisalduste väljendamiseks. Nõnda olgu!

Ei ole kahtlust, et meie päivil, nagu kesk kõiki muid uuendusi, nii kesk suuri keelelisigi uuendusi ja murdumisi ollakse. Paratamata, nagu ristläenetest, peame välja pääsma, vaikssematesse vetesse, ja see

siht võib ainult meie omade keele algallikate juure tagasiminekuks olla. See läbitungimine saab teatavate raskustega ühendatud olema, mis kõigesugused sagedasti otse tahtmatumad arusaamatused, mõistmatused ja eelarvamised ning eelotsused asja kohta omased on sünnitama. Kuid sellest ei pea palju hoolitama: kes kestab, see võidab.

Raskusi saab sünnitama mitte üksi mõtte-elementide järjestuses kangestanud ja juurdunud harjumised, siis lauseehitus, sõnadekord j. n. e., mille jõu peab lõhkuma ja varistama, enne kui uus järjestus, uus selgumine võib sündida, vaid isegi uute mõtte-elementide, mõistete ja nende isesuguste väljenduste, uute sõnade keele toomine, millel meie keele hingeelus tänini aluspõhjajad on puudunud, meie hariduse vähese edenemise ja arenemise tõttu, ja mis siis just sellepärast sagedasti ülearused võivad tunduda, kuna neile ei ole olnud mingi sisu anda. Sellest see vastumeelsus, mida iseäranis osa vanemat põlve keeleuuenduste vastu on avaldanud ja edasi ehk avaldab, paratamata. Kuid see sõnade, uute mõiste-varjunduste tarve saab vajaliseks ja tungib tarvitusesse, nii pea kui noorem põlv hingelisi sisaldusi vastu võtab, millel meie keeles veel sõnalist väljendust ei ole. Tahes või tahtmata leitakse siis uus etikett uuele sisule. See murrang on mõnda aega juba kestnud ja läheb alatasa edasi, paratamata kasvamisega. Ja tarvilik oleks, et me just nüüd, uuenduste kestes, avaldaksime, kui suur meie vastuvõtmise, omandamise ja sulatamise jõud on, kuna kahtlemata sellesgi protsessis meie võime peab esinema. Seegi peab näitama, kas põeme passiivse tõu immobilismust, liikumatust, või oleme küllalt suure nõtkuse ja ühtlasi mahutusega, palju vastu võttes ja omandades. Meie aeg peab olema suur vastuvõtmise ajajärk, see on, uute elementide enesesse neelmise ajajärk, kuid ühtlasi sellele järgneva selgituse, kristalliseerimise ajajärk. Esimene osa on kahtlemata ülivõimuline, kõigiti väga tugev, see on osalt meie paha, see teeb kõik nagu haotiliseks, kuid, et teinegi vool alanud on, seda näitavad need nõuded, mis keele kindlaks määramise, fikseerimise mõttes igalt poolt kostavad, ja töö on selleks juba käimas, olgugi, et suur mass alles loiult paigal seisab. Kõik need püüded keele kujudesse kindlust saada, ühtlusele jõuda, võitlus keelevigade ja lohakuste vastu, mida palju on, otstarbekohasemate, õigemate, rahvakeelsemate sõnakujude soovitamine ainsatena, keele puhastuse püüded, kõik selle ümber alanud töö, mis ikka kasvama saab — kõik see kuulutab keele lähenevat kristallisatsiooni tulekut, mis kõikidest vaheaegade paratamata segakeelest ja keele barbarsusest ja lohakusest uue puhta, ehtsa keele peab välja seletama. Senni aga püütagu kõiki võimalikke rikkusi, peensusi ja varjundusi keele sulatus-salvedesse koguda, lõpulikult määrab ikka meie tõu sisemine jõud, kui palju suudame tarvitusele võtta. Me võime ainult seda teha, mis me peame. Kõige pealt, mitte liikumatust, sest see oletab tahtmatust ja elutungit puudust!

Seesuguste keeleliste uuenduste püüete poolest on kõnealune raamat ehk üks kõige huvitamatest ja kujutatavamatest meie aja kohta.

On loomulik, et iga liikumine üksikutes, enam tundelistes, eelkäijaid leiab, neis nagu enese ennustuse saab, kuna suur mass, rahva-kogu ainult loiult järele venib; nii igal pool, nii siingi. Võib olla, peetakse imelikuks, et haritlastegi seas seesuguste asjade kohta nii vähe käsitamist on. Aga õiguse poolest kuulub haritlaste kogugi massi juhtivate seaduste alla, ja see on loidus.

Kõige pealt raamatus valitseva sõnadekorra kohta. See on mitmeti meie rahvakeele vanale sõnadekorrale läheseks püütud saada, ja viimane langeb, peaaegu kõrvale kaldumata, Soome kirjakeelse sõnadekorraga ühte: sellepärast puhkebggi mõni lugeja ehk süüdistama, et soomekeelsust Eesti keele tuuakse. Missugune paha!? Kuid põhjusest, nagu oleme ütelnud. Ka kui asjalugu nii oleks, vaevalt võiks seda pahaks pidada. Miks, sellest oleme eespool kõnelenud. See sõnadekorra küsimus, mille kohta lugejad numbri ees hr. J. Aaviku poolt pikema kirjutuse leiavad, on üks tähtsamatest uuendustest kogu keeles, kuna sõnadejärg just ergutundeliselt mõtte voolu ja selle varjundusi aitab kajastada, teiste sõnadega üks hingeliigutuste muredamatest väljendustest on. On arusaadav ja rohkem kui loomulik, et see meie Saksa keele harjumistega nii läbivettinud keele tunnet esialgu võõralt puudutab, ütleks peaaegu ärritab, võib olla koguni pahandab, ja seda on juba mitmele korrale sündinud: harjumine tähendab nii palju, ta on sagedasti kõik. Aga kannatust. Need head, mis keel sõnadekorra vabamaks muutmisest saab, peale omapärasemaks muutumise, on vastuvaidlematud, on salgamatud, on ilmsed. Juhin tähelepanemist hr. J. Aaviku artikli kohta.

Asja valgustamiseks toon mõned näitused küsimusealusest tõlkest. Nii lk. 6: Kuna teised tulid mind eeskotta saatma, kus harilikult oleks üteldud ... mind eeskotta saatma tulid, täiesti nagu Saksa keeli. Tõlkige Eesti keelest Saksa keele, kas jääb midagi muud kui sõna-sõnalt tekst ümber laduda. Või lk. 6 ja 7: Olin mängu koridoris kuulatanud, hingeldades ja põksuva südamega — kus nii mõnigi lihtsameelselt ja mõtte labaseks tehes oleks ütelnud ... hingeldades ja põksuva südamega kuulatanud. Ja ometi, missugune vahe! Või lk. 62: mille tuli on ainult mahe helk, kus väljavõtteta oleks üteldud: mille tuli ainult mahe helk on. Ja missugune meeoleu lahkumine teises ja teises sõnajärjes! Või lk. 68: ... siis närib mu südant endine alatine igatsus, *tulles* igapäev samal ajal ja samas paigas — samas paigas tulles. Või lk. 69: Ja just vahekord teise sugupoolega on see, mis ära määrab, kuidas meile *näitab* meie ümbrus — kuidas ... meie ümbrus näitab. Lk. 69: ja katsusime nende abilehitada hingeteadlisi süstemisiid armastusest ja elust üleüldse. Lk. 74: Kohyimaja, mille klaasidesse ja suurtesse seinapeeglitesse peegeldub uulits inimestega, tramvái ja bulvari puud. Neis

kõigis juhtumistes, mida oleks võinud veelgi jätkata, on püütud Eesti keele algupärasele sõnadekorrale tagasi saada, nagu see veel Piibli tõlkes ja vanemasgi kirjanduses leidub. Või teisi kohti, kus on katsutud lauseõpetuslikka keele omapärasusi laiendada ja uuesti elustada, nagu: *Sule käies* mõõda paberit, lk. 81, või: unerammetuse tulles lk. 85, või lk. 108: minu tulles sealj. n. e. Sest eks ütelda meil ometi: minu teades, minu arvates on see nii. Rahvaluules on see meile juba võõraks jääma hakanud konstruktsioon nii tavaline, löödagu näit. mõni koht Weske Rahvalauludest lahti ja vaadatagu!

Kuid pikemalt ei saa kõnelemata jätta iseäranis uutest sõnadest, kas omakeelistest uussünnitustest või laenudest, mida ohtrasti tõlkesse on võetud, et mõisteid ja mõttevarjundusi karvapealselt edasi anda. Neid on eri laadi: seesugusid, mis tuletamise kaudu Eesti omadest tüvedest on saadud, teisi, mis haruldastena juba ennemalt keeles on leidunud ja lõpuks neid, mis mõnesuguste hääleliste muutustega või ilma nendeta Soome keelest on omandatud. Püüan neid lehekülgede järgises korras esitada. Ühtlasi arvan tarvilikuks enese poolt väikesi märkusi teha mõnede sõnakujude kohta, mis minu arvates, ja ehk mõne teisegi lugeja arvates, teisiti oleksid võinud olla. Kindlasti, seesuguste sõnakujude hulgas leidub neidgi, mida tõlkija arvesse ei saa panna, vaid korrektori või käsi-kirja juhuliste läbilugejate arvesse. Kuid, et raske on igalpool lahutatust teha, siis järgnevad kõik samas joones.

Nii kohe teose alguses, lk. 7, kõrbe, pro kõrve; hr. Aavik on omades väikestes keelelistes märkustes „Post.“ ja „Päevaleh.“ hiljemini ise asja kohta tähelepanemist juhtinud, miks ainult kõrve tuleb tarvitada. Edasi lk. 8 t a s e n d a s, pro t a s a n d a s. Lk. 9, ü h e p i k u s e d, pro ü h e p i k k u s e d. Võib olla, et need trükivead on. Lk. 10, j o o k s t e s, pro j o o s t e s; ütleksime nõnda, sest nõnda räägib rahvasgi. S e a d i m a, pro s e a d m a, on ju sean, seadsin. Samuti, lk. 12, m i s t a r v i s a r m u t a l t, pro a r m u t a. Või on see korrektorti parandus. Võõrastav ja barbarne tundub sõna t r o t s, lk. 13. Tõsi ju on, et teda mõni tarvitab. Kuid tast peaks vabaks saama. Samuti, mistarvis, lk. 13, p u n s s i k a h e s e g a, vastu Eesti keele õigekirjutuse reeglit, et kahe umbhääliku ühendust ainult kahe tähega märgitakse. Eesti foneetika kohast võõrastav on ls sõnas pingulsus, lk. 14, = pingul olek. Edasi, k a e b a n u d, lk. 15, pro k a e v a n u d, nagu tõmmanud, tõmban sõnast üteldakse. Ka oleksin l:eta sõnakujusid soovinud näha lk. 15: öösel ja esialgul (pro ööse ja esialgu). K a n n e t a m a, lk. 16, pro k a n t a m a, on vist trükiviga või korrektori lapsus — eksitus. Lk. 19 kirjutaksin hiljem asemel, hiljemini määr-sõnana, see on rahva keele tarvitus, uusus; üksinduse asemel, lk. 19 — üksilduse. Isesugune vääratus näib ka k o l g a s t e s, lk. 19, olevat, pro k o l k a d e s, on ometi nim. kolk (~ kolga). Huvitav, tarvilik keelelisa on a n d u n, lk. 19, = annan end; sõna on varemalt juba uuemas kirjanduses esinenud. Võõrastav on, kust seesugune hir-

mus germanismus enese sisse on poetanud, kui juuks, lk. 19, pró juuksed, Saksa keeles öeldakse ainsuses: das Haar, kuid mitte Eesti keeles. Kui juba, siis oleks pidanud sõna kuju vähemalt juus olema, ja see oleks juuksekarva tähendanud. Lk. 20 leidub sõna kiindun, laen Soome keelest, vrd. Soome kiintyä = poole hoidmisega millegi külge köidetud olema, Prant. s'attacher. Soovitaksin seda keele rikastust siiski enam Eesti foneetika pärasemaks tehtuna — foneetika on seesugustes laenudes väga tähtis, ja seda peaks tähele panema — nimelt, kas kin nin - kindi ma, sõna on tegemises meie kin ni tüvega, või kui pikka i:d tahetakse tingimata alal hoida, siis ehk kiin in - kiin dida, igatahes Soome y asetäitjana i:d, mitte ü:d, nagu meie omesgi sõnus häälearenemine on läinud, vrd. sündima, käändima j. n. e. Järgmises, lk. 20, kirjutaksin mä dan enud asemel mä dan ud, nagu rahvakeel seda teeb; kiindumuse, lk. 21, asemel loomulikult siis ka kindimus või kiindimus. Huvitav, ehk küll haruldane, on lk. 22 seesugune pal. osast, kui purji. Mul ei ole selle vastu midagi, ainult küsitav on, kas ji ühendus meie foneetikas juba võõraks ei ole jäänud. Purtskaevu asemel soovitaksin kirjakeeles üleüldse pursk-kaevu tarvitada, kuna ometi purskama öeldakse. Ka kaardiväelasi, lk. 24, asemel kaardivägelasi, sest et -lane liide kõva tüve külge on liitunud. Haruldane murdesõna, kuid väga tarvilik, on lk. 24 ulgumerele = laiale, lahtisele merele; esimene sõna ulgu = väljas, vrd. ula, ulu, Soom. ulkona, väljas. Uudis, Saksa keele järel moodustatud on sõna ettekääne lk. 24, Saks. Vorwand, Prant. prétexte. Kuid mistarvis parasiteeriv, ulavõrsuv ne, sõnas ununenud, lk. 25, kui ometi rahvakeel ainult ununud tunneb, ja eks ole viimane ühtlasi lühem. Ka muidu tuleks ütelda unuma, hävima, kiduma, tüdima, mitte ununema j. n. e. Lk. 26 leidub sõna heldub, = hellaks minema, vrd. Soome heltyä, hea ja tarvilik sõna, juba varemalt esinenud, uuemas kirjanduses. Kuid kas ei oleks ehk asja ütelda: hellub või koguni hellib (-heldida). Ka pühiksin, nii kui leheküljelt 26, mõne üleliigse asesõna ajasõna järelt. Ütleksin selle asemel, et: Ja nõnda kirjutatan ma ta vennale — lihtsalt: Ja ... kirjutatan ta vennale. Stiil võidaks voolavuse poolest palju, ega kaotaks mõtteliselt midagi ja nii oleks omapärasemgi. Üleüldse on sarnased asesõnad ajasõna järel väga lohistavad Saksa keele pärandused, meie stiilile ainult ränkuseks ja, lisaks, asjatumad. Uussünnitus on lk 26 rohenevaid = roheliseks, haljaks minevaid. Ma ei usaldaks ütelda, kas see hästi on õnnestanud! Lehtuvaid asemel, lk. 26, ütleksin lehtivaid. Huvitav ja soovitav part. pl. on raudteejaamu lk. 26. Mingisuguseks neologismuseks võiks ehk samuti tundelikkuse, lk. 27, pidada. Murdeline on jalgraa, lk. 27, pro jalgraja. Kahtlematud keele rikastused, — neid on varemaltgi püütud keele saada — on seesugused refleksivilised ajasõna kujud kui vahelduvad, lk. 30 = vaheldavad endid. Haruldane sõna kirjakeeles on lk. 31 leiduv uhab: kus juba päikesepaiste

mulle vastu uhab. Imelik küll, kirjakeeles näikse seesugune sõnakuju kui soojendab, lk. 31, pro soendab, kindlaks tahtvat saada. Veider tundub, kõigest hoolimata, ometi hiline saksakeelsus leenil, lk. 31, mille asemele hästi Saaremaa *kori - korju* võiks tarvitada. Ka oleks ehk asja seesuguste saksakeelsuste eest hoida kui kusjuures, lk. 31 Soome keele järel on saadud auruvene, pro aurupaat, kõigiti soovitatav, kuna vene meie põline vana sõna on. Rikastus on samuti lk. 32 asetunud = enese asetanud. Malda, lk. 32, ei ole enam nii haruldane, vaid on kirjanduses varemalt juba esinenud, täh. peaaegu sama kui läben. Sõna kribin asemel, lk. 33, oleks barbarse kr hääleühenduse tõttu mõne teise näinud. Isesuguse lahutuse on püüdnud tõlkija kahe samakõlalise toll-sõna vahel nii saada, et ta teise uga, murdeliselt, märgib, tull, lk. 33. Nigel on meie peent kirjandust mängivast stiilist saadud aerutama, lk. 33, pro sõudma, mida esimest rahva keel ei tunne. Niisama ei ole heakskiidetavad seesugused murdesõnakujud kui püünised, lk. 33, pro püüsed. Mis tarvis Tartu murdelisi sõnakujusid seal sisse vedada, kus Põhja-Eesti oma sõnakuju lühem ja ilusam on. Samuti, mis tarvis laiud, lk. 33, iiga, kui ometi seal, kus sõna tuntakse, ainult rajud üteldakse; sõna tähendab väikest saart, on mereäärne sõna. Ka oleks asja omale ja enesele lahus hoida, ega neid ära segada, nagu lk. 34 ja nagu meil pahaks viisiks on saanud igalpool teha. Samuti ütleks lk. 34 mitte: selle kallal ametis, vaid... töö. Edasi on ebaheakskiidetav sõna tarvitus tōukama seesuguses lauses kui lk. 34: juukseid otsaesiselt äratōugata — siin tarvitatakse ju üleüldiselt ilusamat ja peenemat lükkama. Eks nii? Uus sõna kokkupaneku poolest on pärakeha, lk. 55 = tagaruum. Asjatuks pean seesugust slaavistatud sõnakuju kui kamandut, lk. 35, pro komandot, samuti kui ümargune, lk. 35, pro ümmargune ilmaaegseks Tartu murdeliseks kujuks, vrd. ümber, kust mm. Soovitatavad on seesugused sõnad kui venet lk. 36 = paati ja kumaras = kumargili, viimane Soome keele järel, esimene on omasgi keeles. Inetu sõna on plärtsatuse, lk. 36, millest üleüldse lahti peaks saama, see on otse ebakirjanduslik sõna. Lk. 38 soovitaksin vähemais asemel vähemis, nii rahvakeel. Kirjakeeles haruldane uuendus, ehk küll varemalt juba tarvitatud, on ebakindel, lk. 39 = mitte kindel, vrd. Soome epävarma. Tarvitatud ja soovitatud sõna on valgmal, lk. 40, nim. valgma = maale tuleku koht, laialisema sadama kõrvaline mõiste. Juba kindlaks saanud kirjakeele varaks võiks sõna esinemine, lk. 40, pidada, täh. etteastumine, mis inetu enese, Saksa keelest saadud ettega. Mitmeti oleksin ka selle liig pealetükkiva tartukeelsuse vastu, mis veidi, peaaegu veidruse ni aetud vähe tähenduses näikse hakkavat kirjakeeles anastama, enese kätte kiskuma. Kirjakeeles juba esinevaks sõnaks võib pidada imalat, lk. 42, täh. vastik magus, mage. Asjatu on ehk iterat. korduv hüpleb, lk. 42 = hüppab sagedasti, mitu korda, kergesti. Naeruväärilsus

oma veidra ls:ga, lk. 42, on barbarne. Haruldane lauseline uuendus või laiendus esineb lk. 42: . . . uudishimulik on teadma . . . Kuid mistarvis lk. 43 tekil, kui meil oma ilus lael sõna on olemas, milleks veel seesugune inetu saksakeelsus! Soovitaksin või otse nõuaksin, nagu tõlkija isegi on teinud, et sulgunud asemel, lk. 44, ainult sulgenud tarvitataks. Ja kas ei ole üleaarne ka seesugune neologismus kui helkne b, lk. 44, mille aset hästi ometi helgib võiks täita. Vastuvõetav ja tarvilik uuendus on kitsenevad lk. 44 = lähevad kitsamaks, ja ebaloomulikult, mis ka varemini on tarvitatud. Seletamata moodi on kohvi asemel, mis nii kindlaks on saanud, inetu maneerlik kohv, lk. 45, tulnud. Kuida see? Ja mistarvis on meil kirjakeeles just kõige barbaremate hääleühendustega sõnad kerged juurduma, nii juhulik, lk. 45, enese inetu sl:ga, pro juhuline või juhulik. Ümiseda, lk. 45; kirjutaksin kõigiti h:ga, siis hümiseda. Aga kust on see inetu sõna kandik, lk. 47, see on rohkem kui inetu ja oleks aeg ta enne välja ajada kui ta juurdub. Vastuvõetavad ja soovitatavad uuendused on peegeldub ja pärapoolel, lk. 48. Kuid mis tarvis veel lt sõnas aitamata, lk. 50. Nii ometi rahvas ei kõnele! Eks kuulake! Uuendused on puhastunud ja esilaele lk. 51. Tõstemasin, lk. 51, ütleksin tõstumasin, parem uuline sünnitus kui need alalised elised võltssünnitused nagu laskeriist j. n. e. Juba vaheldusegi pärast, kui mitte muidu! Ka soovitaksin lk. 51 sagima asemel, mis liig vulgäärne, Saaremaal, Kihelkonna pool tarvitavat murdesõna saalima; seda tarvitatakse lindude putukate j. m. väledasti edasi-tagasi liikumisest, lendamisest j. n. e. Omnibusevagon asemel lk. 52 kirjutaksin omnibusvagon. Võõrastav enese ls:ga, nagu varemad samasugused, on rohelsus, lk. 52. Rannahaltesse asemel, lk. 52, oleksin soovinud rannahalli. Haruldane, kuigi meie keeles mitte tundmata sõna on salme, lk. 53, nim. salm = merekitsus, väin. Varemalt tarvitatud on hääbub, lk. 54 = rauged, kustub, kaob. Part. sõnast kere oleksin oodanud kere, mitte keret, lk. 55. Ja miks on laente, lk. 55, pro laenete; eelmist keelekuju rahvas ei tunne ja ta on siis lihtne viga. Ja samuti jälle kõrbe, lk. 56, pro kõrve. Murdesõna, tarvilik ja vastuvõetav, on sõõstab, lk. 56 = tormab, jookseb, kargab. Imelik sõnakuju, ei tea kust libisenud, on kõigiti valguseid, lk. 56, pro valgusi. Uus sõna on äärevarustus, lk. 57 = äärekaitse, hea ja kõigile soovitatav sõna, viimane osa on Soome keelest; najatades, lk. 57 ei ole küll harilik, kuid siiski varemalt tarvitatud sõna, täh. toetades (najale). Käänduma, lk. 58, asemel ütleksin käändima, siis i, mitte u. Samuti kirjutaksin apra, lk. 60, h:ga, siis hapra, nii ka ämblik, lk. 60 — hämblik. Iline paljus on eilsist lk. 60. Aga milleks üleüldse veel sõna luurab, lk. 61, kui varitsema sama teeb, üleaarne saksakeelsus! Lk. 62 paneksin kestuse — kestvuse asemele. Haruldane ehk küll tarvilik oma varjundi tähendamise tõttu on sõna

kirgumisest, lk. 62, Saaremaal üteldakse küll kiirguma, Saks. kreischen, kahe iiga, vrd. Soome kirkua. Uussünnitus, varemalt mujal tarvitatud, on mahendatud, lk. 62 = mahedamaks tehtud. Lk. 63, erakuid, nimet. erak, on laen Soome keelest, vördl. erakko = üksiklane, asuja, viimased on liig ebamäärased, kuna erak peale muu kergesti era sõnaga ühte liitub. Lk. 64 esineb istukile, kirjakeele väga soovitatav sõna. Kas ei oleks prügitusel asemel, lk. 64, juba selle praegusest ilusam ja omasem sillutus, seda ometi rahvakeel tunneb. Varemalt ajalehtedes esinenud sõna on uudus, lk. 67 = uus olek. Eesti rahvakeelne ei ole igatahes mitte paljud, lk. 68, pro palju, paljust ei leidu mitmust, see jääb käänamatuks; esimene sõnakuju, kuigi rahvakeelele täiesti võõras, on end lopsakalt ajalehele tehtud ja kunstlikus keeles laiale ajanud ja tundub peaaegu veidrusena; vaevalt oskab keegi enam palju inimesi ütelda, vaid igalpool näed ainult paljud inimesed j. n. e., oleks aeg sellelegi ulaolemisele piirised panna. Läbilõõnud sõna on kogemused, lk. 68 = äranaõmised, äratundmised, Saks. Erfahrungen, Soome sõnast kokea = tunda saada. Soovitatav rahvakeele poole tagasipöörmine on: loetavaks määratud, lk. 69. Niisama vastavõetav laen Soome keelest on sugupool, lk. 69 = seksus. Lk. 70 esineb sõna mõtlus = mõlgutus, mõtlemine; ehk küll õigekeelsuse järel peaks olema mõtelus — us liitub pehme tüve külge — on kõvatüvelised sünnitused ometi nii üldiliseks saanud, vrd. võitlus, taplus j. n. e., et asjata oleks enam nende vastu sõda pidama hakata, koguni nende poolt kõneleb lühikus. Kõigiti peaks aga midagi ette võtma seesuguste ebarahvalike sisseütlevate vastu kuisesse, lk. 71, kõige vähemalt tuleks tõkendusi teha. Kas ei ole ümbrusjooned, lk. 73, sama tähendusega kui äärjooned? Juureviljad, lk. 73, peaks olema juurviljad. Õlade asemel, lk. 73, müldugi õlgade. Aga kust on ometi järgmine sõna sisse libisenud, mille vastu tõlkija omal ajal nii vaenulik oli, kust on pärit tööbluusega, lk. 73, pro tööpluusega, nagu vanasti kirjutati. Soome laen on saavutama, lk. 74, = kätte saada, sõnast saavuttaa (vrd. ka saapua — kätte jõudma, tulema) — tarvilikud ja vastavõetavad on mõlemad. Uussünnitus, samuti Soome keele järel, on kinnastatud, lk. 75, = kindasse pandud, nagu lk. 76, kaarvõlv, Saks. Bogenwölbung, tarvilik, otse hädapärane. Haruldane sõna on, lk. 78, milt = millelt, soovitatav ja kõlvuline vana sõnakuju, oma lühikuse tõttu. Uuelaadilised sõnad on edasi, lk. 79, tõlgitsevad = interpreteerivad, seletavad, vaimustun = saan vaimustatud ja kergenevad = saavad kergemaks. Kordaläinuks ei tundu lk. 80 uussünnitus pärlendus, Saks. Perlen; kas ei oleks ometi kohasem olnud soomekeelne helmelus; uued on sõnad tuimenevad, lk. 80, ja silenevad, lähevad tuimemaks ja siledamaks. Mis tarvis aga kägruneb, lk. 83, ja veel see inetune, eks ole? kui ometi rahvakeeles kägrub ~ käkruda üteldakse. Soovitatav on pealstatud, lk. 83, endise saksakeelse inetu ületõm-

matud asemel. Vana sõnakuju iline paljus, tõlkija enese hiljuti soovitatud, on üksist, lk. 83, peaaegu arhaistliku lisamaiguga. Sulun, lk. 84, pro sulen, sest transit.; lk. 85 lähtekoht = väljamineku koht, laen Soomest, vrd. lähtökohta. Laan asemel, lk. 85, ütlesin laas, kuna ta samuti kääntakse kui küüs - küüne j.n.e. Huvitav kokkupanus on käändekoht, lk. 87. Uus sõna on mõtlikud (näod), lk. 87, samuti ootlemisest, lk. 87 ja kallinenud, lk. 87, mida viimast siiski just õige kordalainuks ei saa pidada. Hea ja kirjakeelele kahtlemata rikastuseks oleks ebalootus, lk. 87 = meeleheitmine. Süntaktiline laiendus leidub lauses: ega huvita mind enam küsida, lk. 91. Huvitav ja laialisele tarvitusele võtmise vääriiline kõnekäänd on: näib sama meelt olevat, lk. 95, vrdl. Soome: olla samaa mieltä. Soome laen on varustatud, lk. 95, vrd. Soome varustaa, Saks. versehen. Soomekeelsus, ehk küll mitte meie rahvakeelele just täiesti tundmata, on: ronitakse kus kuhugile, lk. 97. Uus sõna on (tubaka) sõetis, lk. 97 = söeks muutunud aine. Ebatavaline paljuse part. on jõuluid, lk. 97, pro jõulusid. Haruldased, kirjakeeles vähe nähtud sõnad on kiljudes, lk. 99 = kisendades, ummistub, lk. 99 = ummistab end, läheb umbseks. Iline plur. on kübaraist, lk. 99 = kübaratest. Väärsünnituseks peab igatahes sõnakuju sulgunevad, lk. 100, lugema, pro sulguvad. Soovitatav laen Soome keelest on kaarduva, lk. 103, (taevavõlvina) = kaaretaoliselt laiuva, vrd. Soome kaareutua = kaarena laotuda. Sajapealine asemel, lk. 104 kirjutaksin sajapäine. Lk. 104, ülev = kõrge (vaimliselt, hingeliselt), Saks. erhaben, Prant. sublime, on ennemaltgi tarvitatud. Kust on pärit part. pl. õrnaid, lk. 105, pro õrnu? Tarvilik sõna on jahendava, lk. 105. Varemalt esinenud on noorduda, lk. 106 = nooreks minna. Kuid miks puuritv, lk. 106, tga, on ju ometi ladv, libl, ehk küll ritvade, latvade ja lipled j.n.e. üteldakse. Vastavõetav uuendus on auruvensesid, lk. 106, pro aurupaatisid, samuti kalastajate, pro kalameeste. Lühikuse põhjusemõttes soovitatav on olemasolu, lk. 107, pro olemasolemine, nagu tõlkija seda on teinud. Huvitavad sõnalised sünnitused on: (maja kogu) eesrinna (üle), lk. 110 ja veesalve, lk. 111, vist = reservuar. Haruldane pal. part. on vankreid, lk. 112, pro vankrid. Uus on samuti maalitus, lk. 114, pro maal, ja tõukleb lk. 114, samuti'eraneb, lk. 115 = läheb lahku. Uussünnitus on vürtsitatud, lk. 115. Tantsivais, lk. 115, asemel ütlesin rahvakeelselt tantsivis, lihtsalt iga. Iline paljus on olematuile, lk. 116. Samuti ehk eralduse pärast on bve asemel soovitatav sõnas haabadele, lk. 116, kus harilikult haavadele näeb. Iilised paljused on tumedaile võsastikuile, lk. 116. Himumagusust, lk. 116, sellega on vist mõeldud Saksa *Wollust*, Pr. *volupté*, Soome *hekuma*; kas ei oleks parem tarvitada himurus, sõna mis Saaremaal paiguti maiust, maiasolemist tähendab; paneksin ka ette koguni uue sõna seks vastu võtta: iharus, sõnast iha, adjekt.

ihar - ihara. Aegilt, lk. 116, asemel oleksin näinud aegult või, veel parem, ajult. Kirjakeeles vähe tarvitatud sõna on täidlane, lk. 117, = täiepoolne. Pöördun, lk. 117, asemel soovitaksin i:ist sõnakuju, siis pöörin - pöördida, end pöörma. Varemalt tarvitatud refleksivne on laotub, lk. 119 = laotab end. Surejat asemel, lk. 121, oleksin näinud surijat, samuti kui olijat j. n.e. Uussünnitus on tardumus, lk. 129 = tardunud olek. Seekord, lk. 129, mis nii kiuslikuks on saanud, ajalehekeeles, soovitaksin ainult seda korda, nagu rahva keeles. Uussünnitus on kollaneb, lk. 129 = läheb kollaseks, kas ei oleks jätkunud juba olev koldub? Samuti ei ole kirjakeelne sõnakuju lõtv, 130, vaid lõdv, ehk küll lõtvade üteldakse. Grammatilik viga on igatahes igat, lk. 131, kus ainult iga õige. Ja miks on maadam, lk. 133, kahe aga, kuna see ometi madam kuulub. Kamingit, lk. 133, pro mingi, selle sõna peaks kõikides kaasustes muutumatuna jätma, nagu vanemal ajal veel tehti, see on genitivus, omastav. Jäätin asemel, lk. 133, soovitaksin jällegi i:ist jäädin - jäätida, ja olematat asemel, lk. 133, olematut, või on see parandus? Haruldane, kirjakeele tingimata vastavõetav sõna on, lk. 134, ilgest, nim. ilge = vastumeelne, vastik, paha, inetu; vrd. Soome ilkeä.

Olen pidanud tarvilikuks keele kohal nii kaua peatada, üksikute sõnade loetlemisega, sest et tõlge sellepoolest väljavõttelises seisukohas on. Ja tõesti, kui kaua ei ole meie tõlke kirjanduses saanud näha kõigesugust labastust, mõtete väänamist, tervete lausete ja kohtadegi väljajätmist, stiili, lauseehitusest ja sõnavastuvusest juba kõnelemata, millest ei näi aimu olnud, ja tõtt ütelda, see kestab ju veel edasi. Niisuguses massiliselt toimetatud tõlke voolus on siis armastusega ja kiindimisega ja peenetundeliselt tehtud tõlge seda väärilisem, seda silmapaistvam ja üksildasem nähtus. Sest see võib mitme asja poolest eeskujuks saada. Ja karvapealsuses mõtte, varjundite edasiandmises on kõnealuses raamatus nähtavasti püütud kõik teha, mis mõisteid teisest keelest teise üle viies kuidagi võimalik on olnud teha. Isegi lause muredad osad, sõnadejärjestuses, kus keel vähegi sallinud, on alal hoiatud, sest et seal, nagu tõlkija ise mujal on lausunud, stiili ilu ja iseäraldus kõige ergumini avaldub. Võib olla, mõni meie nüüdse saksastatud keele kõrvale võõrana esinev harjumatus tundub ehk vähe iseäralik. Seda näikse sündinud olevat, kuid see ei tarvitseks ühtegi mõtlejat pead võõristada, ja kui keegi selle vastse, või kui tahetakse, parema õigusega, vana, omapärase sõnade korruga harjunud on, siis leiab ta sealt enne varjatud ilusid, mõnusust ja vabamat mõttevoolavust, mida endine, nüüd nii laiale valgunud saksapärase kokkukeertud sibula-stiil mitte ei anna. Vabandatagu viimast kõnekäändu, mida sakslased ise oma lauseehituse kohta tarvitavad. Ma usun, teisedgi lugejad saavad sellega nõus olema, kui mitte nüüd, siis hiljemini, mõned aastad või aastakümned.

V. Grünthal.

Juhan Liiv'ile auutasu.

Meie ei suuda oma luuletajatele toredate mälestusesammaste näol surematust kinkida. Ja mis jaoksgi? Anname parem meie keskel liikuvatele, elavatele anderikkamatele elamise võimalusi, et nad omale ja oma sugurahvale mälestuse loovad, mis metallist tugevam.

Kohuseid on meil juba nendegi vastu, kes sarnase mälestuse loomise lubamist veel väljagi pole lunastanud, aga kui palju rohkemaks ei kohusta meid luuletaja, kes töotuse täitnud?

Rõõmu ja tänuga tarvitame siis seda väikest võimalust, et oma tõsist austust Eesti anderikkama luuletaja Juhan Liivi vastu üles näidata. Eks tea ja tunne igaüks, kes Juhan Liivi eksivat hinge tema luuletustest on tundma õppinud, või kuulnudgi neist viletsuse radadest, millel Juhan Liiv kõndinud, et meie kohustatud oleme selle luuletaja maist olemist kergendama, või osaltgi püüdma ta eluradadelt ohakaid ära kitkuda.

Jah, meie tahame ja teeme seda.

Et meie seda teeme, seda on Juhan Liivi austuse-tasu üleskutsed, mis hra A. Kitzberg avaldas, näidanud. Hra A. Kitzbergi ettepanekul võttis Eesti Kirjanikkude Seltsi „Noor-Eesti“ eestseisus uue üleskutses avaldamise, au-honorari korjamise ja Juhan Liivile edasitoimetamise oma peale. Rahad, mis hra Kitzbergile saadetud, on otsas, hädalisi väljaminekuid aga iga päev ja see sunnib uue toetuse palvega esinema. Iga vähem kui annetus võetakse tänuga vastu. Ühtlasi julgeme loota, et meie seltskonnas ka rohkesti neid leidub, kes ennast vabatahtlikult kohustavad iga aasta Juhan Liivile väikest au-honorari maksuma. Sarnaseks lootuseks on meid mõned Juhan Liivi austajad omades era-kirjades julgustanud.

Kõigi annetuste üle avaldame täieliku aruande.

Annetusi võtavad vastu:

Tartus: E. K. S. „Noor-Eesti“ laekahoidja hra Joh. Kukk, Laenu- ja Hoju-Ühisuses kl. 10—2.

Teistes linnades E. K. S. „Noor-Eesti“ asemikud ja nimelt:

Tallinnas: 1) hra K. R. Pusta, „Päevalehe“ toimetuses ja 2) hra Leo Simsivart, Lubja uul. 11.

Pärnus: Hra A. Adamson, Kredit-Ühisuses.

Peterburis: 1) Hra Emil Gutmann, Фурштатская 7, кв. 40., 2) hra Joh. Semper, В. О., 6 линия, 53, кв. 17.

Riias: Neiu Ella Kalamees, Малая-Лагерная 17, кв. 26.

Narvas: Vannutatud advokadi abi hra Peter Rubel.

Paides: Hra Tõnis Käsebier.

Viljandis: Hra J. Sibul, „Wiljandi Teataja“ toimetuses.

Valgas: Hra cand. E. Enno, Kredit-Ühisuses.

Eesti seltskonna poolt lahket vastutulekut lootes

Eesti Kirjanikkude Seltsi „Noor-Eesti“ nimel

Abi-esimees: V. Grünthal.

Kirjatoimetaja: Bernhard Linde.

Soovin asjale südamest edu.

A. Kitzberg.

Trükiwigade õiendus.

Eelmises numbris on järgmised trükivead:

lhk. 305	11 rida alt	ebaeadustes, p. o. ebaedulistes.
" 306	17 "	tunduvaks, p. o. tunduvamaks.
" 309	19 "	vaba, p. o. vana.
" 312	6 "	sattub, p. o. satub.
" 320	13 "	peas kohustab, p. o. peab kohustama.

≡ Eesti Kirjanduse Seltsi kuukirja ≡

„Eesti Kirjanduse“

tellimine 1912. aastaks kestab edasi.

Eesti Kirjandus ilmub korralikult iga kuu 15-daks Eesti Kirjanduse Seltsi kulul korra kuus, vähemalt 500 lhk. aastas ja toob hinnata kaasaneks E. Kirjanduse Seltsi protokollid, Kuukirjas avaldatakse pikemaid kirjutusi, mis Seltsi tegevuse üksikute harudega — kirjanduse, teaduse, kunsti, rahvateaduse ja kodumaa ja selle mineviku tundmaõppimise — ja nende tööviljaga ülevaatlikult tutvustavad või uusi vagusid püüavad ajada. Arvustused harutavad hiljuti ilmunud raamatuid ja püüavad õiglaselt neid hinnata. Sõnumid Seltsi tegevusest ja „Toimetusest“, koosolekute-kirjeldused, keele-, kooli-kirjanduse- ja ajaloo-toimekonna aruanded, uute liikmete nimed, surmaga lahkunud liikmete järelhüüded, kassaülevaated, jne. hoiavad Seltsi ja liikmeid alalises ühenduses ja osaduses. Uute raamatute nimekiri toob kirjanduse sõpradele värskeid teateid uuesti ilmunud raamatutest. Kuulutused on kirjastajatele soovitavaks abinõuks, et viibimata oma väljaannete peale tähelepanemist juhtida.

„Eesti Kirjanduse“ 1911. aastakäik, hind 250 kop., sisaldab järgmistelt kaastööliselt kirjutusi: 1) **Keeleteadusest**: V. Grünthal, Aruanne murrete uurimisest Saaremaal; Mõned jooned keele ajalooast. F. Ederberg, Võõrakeelne Eesti keel. J. Jõgever, Veel kord kuidas tuleb sõnu auu, nõuu kirjutada; Eesti muinasajast. J. Lõo, Meie koduloomade nimetused. Oskar Lõvi ja Joh. Lauri, Aruanne kohanimede ja murde sõnade korjamisest. H. Põld, Eestikeele rõhu ja häälikute painumise vahekorraast. 2) **Kirjanduse ajalooast**: Aino Kallas, Vaade Eesti viimase aasta ilukirjanduse kohta. Aladár Bán, Kalevipoja iseloom. A. Kitzberg, Lauliku Friedrich Kuhlbari seitsmekümneaastase sündimispäeva puhul. Bernhard Linde, Vene mõju Eesti kirjanduses. M. Pukits, Pilik Läti kirjandusesse. Hugo Raudsepp, Eesti noorsugu A. H. Tamsaare novellide valgustusel. W. Reiman, Kalevipoja „Esiandeks“. Kalevipoja juubel. G. Suits, Kalevipoeg rahva eposena ja kunsti tööna. H. Ojansuu, „Eesti Kirjanduse“ toimetusele. 3) **Kultura ajalooast**: J. Jõgever, Eestlaste hariduslised olud enne Kristust. M. Kampmann, Uuemast Vene kirjandusest eestlaste kohta. W. Reiman, Kolm tähtsat ajaloohallikat venestuse päivil; Ajalooliste mälestuste korjamine; Üleskutse muinasaegiste mälestuste korjamiseks; Eestimaa õue- ja majamärkide korjamise üleskutse. Eesti Hariduseltsi aastaraamat. J. Tõnisson, Willem Reimani 50 a. sündimispäeva puhul. 4) **Folklorest**: M. J. Eisen, Kristlikud ained Kalevipojas; Mis teadis rahvas 19. aastaja lõpupoolel Kalevipojast; Metsik. J. Luiga, Põhjavaim. 5) **Arvustused**: a) Ilukirjanduse kohta kirjutanud: Bernhard Linde; A. Jürgenstein; Karl Laos; Fr. Tuglas. b) Koolikirjanduse kohta: H. Walk; N. Kann; J. Kents; c) Muusikakirjanduse kohta: H. Walk; d) arstiteadusliku kirjanduse kohta: H. Koppel; e) Majandusteadusliku kirjanduse kohta: J. Lillak, M. Treumann; f) Loodusteadusliku kirjanduse kohta: D. Rootsmann. g) Arheoloogilise kirjanduse kohta: W. Reiman. h) Ajaloolise kirjanduse kohta: V. Grünthal; P. Rängel. i) Kulturajaloolise kirjanduse kohta: V. Grünthal; M. Kampmann. k) Maadeteadusliku kirjanduse kohta: V. Grünthal.

1) Lastekirjanduse kohta: P. Rängel. 6) Kirjavahetused: C. R. Jakobsoni kirjad L. Koidulale; Prof. J. Köhleri ja J. Hurti kirjavahetus. 7) Üleskutsed. 8) Auhinnad: 1910. a. auhinnad kirjanduslistest tööddest. 9) Nekroloogid ja pildid. 10) Uued raamatud. 11) Eesti Kirjanduse Seltsi protokollid 1911. a., liikmete nimekirj, aruanded jne.

1912. aasta aastakäigule on kaastööd lubanud: Keeleteaduses: V. Grünthal, J. Jõgever, L. Kettunen, T. Lehtisaio, K. Leetberg, H. Ojansuu, H. Põld. Kirjanduses: J. Aavik, A. Bán, E. Enno, A. Jürgenstein, Aino Kallas, A. Kitzberg, J. Luiga, G. Suits, Fr. Tuglas. Rahvateaduses (folklores): M. J. Eisen, O. Kallas. Ajaloos: J. Kerg, M. Lipp, J. Lõo, W. Reiman, A. Thomson. Kunstis: M. Pukiits, Kr. Raud. Usuteaduses ja eetikas: J. Köpp, J. Kukk Keilas, P. Põld. Majanduseteaduses: A. Hanko, J. Hünerson, A. Jung, J. Kukk Tartus. Koolikirjanduses: H. Einer, M. Kampmann, A. Kleitzmann, M. Okas, A. Põllusaar, T. Riomar, A. Rull, J. Tammemägi H. Walk.

Siis avaldab E. K. S. ajaloo-toimekond terve rea tuttavate meeste ja tegelaste kirjavahetust. Korda ootavad: J. W. Jannseni kirjad tsensor M. Suigusaarele, C. R. Jakobsoni kirjad J. Köhlerile, J. Adamsoni kirjad J. Köhlerile (Adamsoni pildiga, Köhleri maalitud), Kreutzwaldi kirjad J. Köhlerile, F. R. Fählmanni kirjad F. R. Kreutzwaldile, M. Weske kirjad J. Köhlerile.

Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ tellimise hind on postiga 3 rbl., talituse asemikkudelt Tartust ise ära viies 2 r. 50 kop. Üksik number 30 kop. Võlgu tellimised jäävad tähelepanemata. Adressi muutmise 10 kop.

Kaduma läinud numbrite asemele saadetakse teised ainult siis, kui kadumisest kahe kuu jooksul, numbril ilmumisest arvatud, teatatakse. Üsikutel numbrite müüjaid palutakse aastakäikusi mitte lõhkuda, sest et poolikuid aastakäikusi ilma sellekohase lepinguta müüjatelt mitte tagasi ei võeta.

Üsikuid numbrid müüvad ja võtavad tellimisi vastu järgmised talituse asemikud: Tallinnas A. Buschi raamatukpl.; Pärnus J. Karu ja A. Küngi raamatuk.; Viljandis H. Leoke'se rmtkpl.; Tartus „Postimehe“ ja K. Sööt'i raamatukpl. Muidu oleks otsekohene tellimine postiasutuste kaudu väga soovitatav.

Tellimise aadress: Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ toimetuse, Tartus, (Vene keeli: Вь редакцію журнала „Eesti Kirjandus“ вь гop. Юрьевъ, Лифл. губ.)

Toimekond loodab, et Eesti keele, kirjanduse ja ajaloo sõbrad tarvilikku kuukirja ise rohke tellimisega jõude toetavad ja kooli- ja vallavalitsusi, kui ka seltside eestseisusi ja lugemise ringkondi elavale osavõtmi-
sele äratavad. Kuukirja senised aastakäigud tunnistavad, et tema ümber ikka laiemalt kaastõelisi kogub, kes rahulolevalt oma ülesannet täita suudavad, nii kaugelt kui see meie kitsastes oludes võimalik on. Lugejad õmalt poolt aidaku kaasa, et kuukirjas avaldatud harutused mõtteid liikuma ja selgitama pääseksid ja et tema ainealine alus kindlustatud saaks. Kasvab osavõtmine, siis kangeneb ka kuukirja võimine.

Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ toimekond.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. Jõgever. — Tegev toimetaja V. Grünthal.

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU
AR